

Hânî er-Râhib: Hayatı, Eserleri ve el-Vebâ Romanının Tahlili

Hânî al-Râhib: His Life, Works, and an Analysis of the Novel Al-Wabâ'

Abdulhalim HASSUN

Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, Türkiye

PhD Student, Institute of Social Sciences, Bursa Uludağ University, Bursa, Turkey

Araştırma Görevlisi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâgatı
ABD, Bandırma, Türkiye

*Research Assistant, Bandırma Onyedi Eylül University, Faculty of Theology, Department of Arabic
Language and Rhetoric, Bandırma, Türkiye*

ahasson@bandirma.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0002-6708-4507>

İsmail GÜLER

Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâgatı ABD, Bursa, Türkiye

*Bursa Uludag University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric,
Bursa, Türkiye*

iguler@uludag.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0001-8045-1829>

Makale Bilgisi / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 09.10.2024

Kabul Tarihi / Accepted: 24.02.2025

Yayın Tarihi / Published: 20.06.2025

Atıf: Hassun, Abdulhalim ve Güler, İsmail. "Hânî er-Râhib: Hayatı, Eserleri ve el-Vebâ Romanının Tahlili", *ADÜ İlahiyat Dergisi* 1/1 (Haziran 2025): 1-33.

Cite as: Hassun, Abdulhalim and Güler, İsmail. "Hânî al-Râhib: His Life, Works, and an Analysis of the Novel Al-Wabâ". *ADÜ İlahiyat Dergisi* 1/1 (June 2025): 1-33.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi / *This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.*

Yayıncı/Publisher: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi | *Aydın Adnan Menderes University Faculty of Theology* | <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aduilahiyatdergisi> | aduilahiyatdergisi@adu.edu.tr

© Abdulhalim Hassun-İsmail Güler| Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC) International License

Hânî er-Râhib: Hayatı, Eserleri ve el-Vebâ Romanının Tahlili¹

Öz

Suriye'nin modern tarihi Osmanlı İmparatorluğu'nun 1918'de bölgeden çekilmesiyle başlamış, Fransız mandası dönemi ve 1946'daki bağımsızlık ilanıyla şekillenmiştir. Bağımsızlık sonrası süreçte Suriye sık sık siyasî karışıklıklara, askerî darbelerle değişen yönetimlere, ekonomik krizlere ve bölgesel güç mücadelelerine sahne olmuştur. 1963'te Baas Partisi'nin iktidara gelmesiyle başlayan dönemde otoriter yönetimler, siyasî baskı ve sosyal dönüşümler, ülke tarihinde derin izler bırakmıştır. 1970'lerde Hafız Esad'ın liderliğiyle yerleşik hâle gelen tek parti rejimi toplum üzerinde yoğun bir kontrol mekanizması kurmuş, bu durum bireylerin sosyal, kültürel ve dinî hayatlarını derinden etkilemiştir. Bu çalkantılı tarihsel süreç hem toplumsal değişimlere hem de bireylerin günlük yaşam pratiklerine yansımış, edebiyat da bu dönüşümden etkilenmiştir. Hânî er-Râhib'in *el-Vebâ* adlı romanı bu tarihsel sürecin edebî bir izdüşümü olarak öne çıkar. Roman Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeden çekilişinden 1980'lere kadar uzanan bir zaman dilimini ele alarak Suriye'nin modern tarihine ışık tutar. Eser sadece siyasî olayları değil, aynı zamanda toplumun çeşitli katmanlarının gündelik yaşamını ve bu yaşamın siyasî atmosferden nasıl etkilendiğini de gözler önüne serer. Yazar romandaki kahramanlar aracılığıyla geleneksel toplum yapısında kadının algısını ve bu algının zamanla nasıl değiştiğini diyaloglar üzerinden anlatır. Ayrıca diktatörlük rejimindeki yozlaşmış uygulamalar ve istihbarat güçlerinin baskıcı yöntemleri de romanın önemli temaları arasında yer alır. "*Hânî er-Râhib'in el-Vebâ Adlı Romanı Üzerine Bir İnceleme*" adlı yüksek lisans tezinden üretilen bu çalışmada, Hânî er-Râhib'in hayatı, eserleri ve Arap edebiyatındaki yeri ele alınarak *el-Vebâ'nın* edebî değeri derinlemesine incelenecektir. Romanın başlıca karakterleri, mekân ve zaman kurgusu, yazarın dil kullanımı ve anlatım yöntemleri değerlendirilirken kadın teması ve toplumda kadının yeri gibi konulara odaklanılacaktır. Ayrıca karakterlerin davranışları üzerinden Suriye toplumunda dinin günlük yaşam üzerindeki etkisi tartışılacaktır. Bu bağlamda eser, Suriye'nin modern tarihinin edebiyat aracılığıyla anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgatı, Arap Edebiyatı, Suriye Romanı, Hânî er-Râhib, el-Vebâ Romanı.

¹ Bu makale, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. İsmail Güler danışmanlığında hazırladığımız "Hânî er-Râhib'in el-Vebâ Adlı Romanı Üzerine Bir İnceleme" başlıklı yüksek lisans tezimizden üretilmiştir.

*Hānī al-Rāhib: His Life, Works, and an Analysis of the Novel Al-Wabā'²***Abstract**

The modern history of Syria began with the withdrawal of the Ottoman Empire from the region in 1918, shaped further by the French Mandate period and the declaration of independence in 1946. In the post-independence era, Syria frequently witnessed political turmoil, military coups, shifting governments, economic crises, and regional power struggles. The rise of the Ba'ath Party in 1963 marked the beginning of a period characterised by authoritarian rule, political repression, and profound social transformations, leaving lasting imprints on the nation's history. This historical context is vividly reflected in Hānī al-Rāhib's *Al-Wabā'*, a novel that spans a timeline from the Ottoman withdrawal to the 1980s, shedding light on Syria's modern history. It captures political events and vividly portrays the daily lives of various social groups and how these lives were shaped by the political atmosphere. Through the novel's characters, the author explores the perception of women in traditional society and how this perception evolved, often depicted through dialogues. Additionally, themes such as the corrupt practices of the dictatorial regime and the oppressive methods of intelligence agencies are central to the novel. This study examines Hānī al-Rāhib's life, works, and place in Arabic literature, with a particular focus on the literary significance of *Al-Wabā'*. The analysis will consider the novel's main characters, its spatial and temporal structure, the author's use of language, and narrative techniques. Key themes like women's role and place in society will be explored in depth. Furthermore, the influence of religion on daily life in Syrian society will be discussed through the characters' behaviour. In this context, the novel contributes significantly to understanding Syria's modern history through the lens of literature.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Arabic Literature, Syrian Novel, Hānī er-Rāhib, el-Vebā Novel.

² This article is derived from our master's thesis titled "A Study on the Novel *al-Wabā'* by Hānī al Rāhib", prepared under the supervision of Prof. Dr. İsmail Güler at the Institute of Social Sciences, Bursa Uludağ University.

GİRİŞ

Suriye modern edebiyatı 18. yüzyılın başlarında Arap dilini ve özellikle klasik Arapça'yı yeniden canlandırmayı hedefleyen Arap edebî Rönesansı hareketinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. O dönemde Arap edebiyatı siyasî, kültürel ve toplumsal sebeplerden dolayı gerileme sürecindeydi ve bu durum, Arapça'nın kullanımını da etkilemiştir. Arap edebiyatının yeniden canlanması süreci Suriye ve Lübnan'da başlayıp Mısır'da gelişerek doruk noktasına ulaşmıştır. Arap edebî Rönesansı modern Arap edebiyatının gelişiminde belirleyici bir aşama olarak kabul edilmiştir. Bu süreçte Arapçanın resmi eğitim dili olarak benimsenmesini sağlayan okullar ve üniversiteler açılmış, insanları Arapça'ya bağlı kalmaya teşvik eden gazeteler ve dergiler yayımlanmış; kütüphaneler kurulmuş, kitaplar basılmış ve Arapça sözcükler hazırlanarak dilbilimsel çalışmalar yaygınlaşmıştır.³

Arap edebiyatının bu dönemde yeniden canlanması, yazar ve entelektüelleri edebî eserler üretmeye yöneltmiş; böylece edebî alanda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Şairler ve yazarlar, şiir, nesir, tiyatro, hikâye ve roman gibi farklı türlerde eserler vermek için yoğun bir rekabete girmişlerdir.⁴

Arap edebiyatının yeniden canlanmasına büyük katkı sağlayan en önemli faaliyetlerden biri de tercüme çalışmaları olmuştur. Batı dillerini bilen ve Batı edebiyatını yakından tanıyan Arap yazarlar, Batı'da yaygın olan roman gibi edebî türleri Arapçaya çevirerek bu türlerin Arap dünyasına kazandırılmasına öncülük etmişlerdir. Butrus Bustânî'nin (ö. 1883) 1861 yılında Arapçaya kazandırdığı Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* eseri, Sâlim Sa'b'ın 1866'da çevirdiği Alexandre Dumas'nın *Monte Cristo Kontu* ve Necib el-Haddâd'ın (ö. 1899) 1888'de Arapçaya uyarladığı Dumas'nın *Üç Silahşörler* romanı, Arap edebiyatında tercüme faaliyetlerinin ilk örnekleri olarak kabul edilir.⁵

Suriye'de yazılan ilk roman olarak kabul edilen eser ise Fransis Merrâş'ın (ö. 1874) 1865'te kaleme aldığı *Gâbetu'l-Hak fî Tafdîl'l-Ahlaki'l-Hamîde ve Ezdâduha* isimli eseridir. Bazı araştırmacılar bu eseri modern Arap romanının öncüsü olarak görür.⁶ Merrâş bu eserinde Arap toplumundaki geri kalmışlığı ve gelenekleri eleştirirken Batı medeniyetini, ilerlemeyi ve özgürlüğü över. Ardından benzer temaları işleyen başka romanlar da yazar. Numan el-Kasatlı (ö. 1920) ise 1880-1882 yılları arasında Jinan dergisinde

³ Abbas Mahmud Akkâd, *Dirâsat fi'l-Mezâhibi'l-Edebiye ve'l-İçtimâiyye* (İngiltere: Müessesetü Hindâvî, 2014), 8

⁴ Ula Azmi eş-Şerbini el-Mursi Madi, "en-Nahdatu'l-Arabiyyetu'l-Hadise fi'l-Edebi'l-Arabi Esbabuha ve Mezahiruha", *Mansoura Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 108/6 (Ekim 2019), 1918

⁵ Halil Musa, "Melâmih Mine'r-Rivâyet'il-'Arabiyye fi Suriye", *el-Misbâh*, (2005)

⁶ Haydar Hac İsmâîl, Fransis Merrâş (Londra: Riad el-Rayyes Books, 1989), 9

çeşitli romanlar yayımlar ve Suriye toplumunda yaygın olan bazı sosyal alışkanlıkları eleştirir. Bu eserler Suriye'deki ilk roman girişimleri arasında sayılır.⁷

20. yüzyılın başlarından itibaren roman türü Suriye'de hızla gelişmiş ve geniş halk kitleleri arasında yaygınlık kazanmıştır. Edebiyatçılar hikâye yerine roman yazmayı tercih etmiştir. Çünkü roman halkın ilgisini daha fazla çekmeye başlamıştır. Romanın sunduğu yeni anlatım biçimleri okuyucuların dikkatini çekmiş ve bu türün popülaritesini artırmıştır. Suriyeli yazarlar farklı temalara odaklanarak çeşitli romanlar üretmiştir. Bazı yazarlar Ma'rûf el-Arnâ'ût (ö. 1948) ve Cemil Sallum gibi tarihî olayları edebî bir şekilde işleyen tarihî romanlar yazarken Habib Kehhâle (ö. 1965) ve Fâdıl es-Sibâî (ö. 2020) Suriye toplumundaki gelenek ve görenekleri ele alan sosyal romanlar kaleme almışlardır.⁸ Ayrıca Avrupa'ya seyahat eden yazarların deneyimlerini aktardıkları seyahat romanları ile felsefî ve siyasî meseleleri tartışan fikir romanları bu dönemde dikkat çekmiş; seyahat romanları türünde Fransis Merrâş öne çıkarken fikir romanları yazan yazarlar da edebiyatta kendilerine yer bulmuştur.⁹

Bu süreçte Suriye romanına katkıda bulunan önde gelen isimler arasında Şekîb el-Câbirî (ö. 1996)¹⁰, Ma'rûf el-Arnâ'ût¹¹, 'Abîr eş-Şibli¹², Hanna Mina (ö. 2018)¹³ ve Hânî er-Râhib (ö. 2000) yer almıştır. 1967'ye kadar yazılan Suriye romanları daha çok olayların gerçekçiliğini ön planda tutarken 1967'den 2000'li yıllara kadar olan dönemde ideolojik eleştiriler romanlarda daha fazla yer bulmuştur. Bu dönemin eserleri egemen sınıfların baskıları, insan haklarının ihlali ve bireysel onurun zedelenmesi gibi konuları ele almıştır.¹⁴ 2011'de başlayan Suriye devrimi roman yazımında belirleyici bir dönüm noktası olmuş ve edebiyatın toplumsal ve siyasal meseleleri ele alış biçimini köklü bir biçimde dönüştürmüştür. Bu süreçte yazarlar toplumsal sorunlar ve ahlakî değerlerden ziyade, halkın yaşadığı acılar, rejimin işlediği insan hakları ihlalleri, adaletsizlikler, kadınlara yönelik şiddet ve Esad rejiminin

⁷ Mesut Dalbudak, *et-Teyyâratü'l-Hadise fi'r-Rivâyeti's-Suriyye (1946-1967)* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019), 25-26

⁸ Jacob M. Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi 20. Yüzyıl*, çev. Bedrettin Aytaç (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994), 69

⁹ Musa, "Melâmih Mine'r-Rivâyet'il-'Arabiyye fi Suriye"

¹⁰ İbrâhim Se'âfîn, *Tatavvuru'r-Rivâyeti'l-'Arabiyyet'l-Hadise fî Biladişşam (1870-1967)* (Beirut: Darü'l-Menahil, 1987), 251

¹¹ Musa, "Melâmih mine'r-Rivâyet'il-'Arabiyye fi Suriye".

¹² Seyfeddin Kınar, *el-Edebu'l-'Arabiyyu's-Surî ba'de'l-İstiklâl* (Şam: Menşûratü Vezaretü'-Sekâfeti, 1997), 273

¹³ M. M. Badawi, *A Short History of Modern Arabic Literature* (Oxford: Oxford University Press, 1993), 210

¹⁴ Elisabeth Vauthier, "Neş'etü'r-Rivâyeti'l-Mu'âsıra fî Suriye Münzü 'Âm 1967 Hatte'l-Yevm", (05 Mayıs 2022)

hapishanelerinde uygulanan işkenceler gibi konulara odaklanmıştır. 2011-2018 yılları arasında doğrudan devrimi konu alan 153 roman yayımlanmıştır.¹⁵

Bu dönemde edebî üretim dönemin siyasî ve toplumsal dinamikleriyle güçlü bir etkileşim içinde şekillenmiş ve Suriye romanının tematik çerçevesinde önemli değişimler meydana gelmiştir.

1. Hânî er-Râhib'in Hayatı ve Eserleri

Hânî er-Râhib zorlu bir çocukluk dönemi geçirmiş, sıkıntılarla dolu ve kendi kendine yetmeye dayalı bir yaşam sürmüştür. Bu deneyimler onun inatçı ve zulme karşı direnen kişiliğinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu durum yazarın eserlerine, özellikle diyaloglar, karakterler, fikirler, olayların sunumu ve anlatım biçimi açısından yansımıştır.

1.1. Hayatı

Hânî er-Râhib 1939 yılında Suriye'nin Lazkiye iline bağlı Meşkita köyünde doğar. Dokuz çocuklu bir ailenin ferdi olarak çocukluğunu annesi, duyma ve konuşma engelli babası ve bazı kardeşleriyle birlikte sade bir ortamda geçirir. İlköğrenimine köyündeki okulda başlar. Ancak ailenin geçimini sağlayan ağabeyi Ali'nin erken yaşta vefat etmesi üzerine diğer ağabeyi Süleyman baba rolünü üstlenerek hem maddi hem de manevi destek sağlar ve eğitim hayatını sürdürmesine yardımcı olur. Suriye genelindeki lise sınavında üstün başarı göstererek Şam Üniversitesi İngiliz Dili Bölümü'ne tam burslu olarak kabul edilir. Üniversite eğitimini başarıyla tamamladıktan sonra aynı bölümde öğretim görevlisi olarak akademik kariyerine başlar. Birleşmiş Milletler bursuyla Beyrut'taki Amerikan Üniversitesi'nde İngiliz Edebiyatı alanında yüksek lisans yapar. Ardından Londra Üniversitesi'nde doktora programına kabul edilir ve iki buçuk yıl içinde eğitimini tamamlar. Doktora eğitiminden sonra kanser hastalığına yakalanır ve tedavi amacıyla Kuveyt'e gitmeye karar verir. Bir yıl süren tedavi sürecinin ardından doktorlar, hastalığının tamamen iyileştiğini ve yalnızca stres, soğuk hava ve ruhsal endişelerden kaçınması gerektiğini belirtir. Bunun üzerine Kuveyt'ten ayrılarak Şam'a döner. Sağlığının düzeldiğini ve yazı çalışmalarına devam edebilmek için yeterli maddi birikime sahip olduğunu düşünür. Ancak kısa süre içinde hastalığının yeniden yayıldığını fark eder. Hânî er-Râhib 6 Şubat 2000 tarihinde Şam'da hayatını kaybeder. Cenazesi, doğduğu köy olan Meşkita'da, dedesi Şeyh Selman er-Râhib'in türbesinin yakınına defnedilir.

Yazar edebiyat, roman yazarlığı ve edebî eleştiri alanlarında önemli çalışmalar ortaya koymuştur. Hayattayken yayımlanan sekiz romanı ve ölümünden sonra basılan üç hikâye derlemesiyle edebiyat dünyasında kalıcı bir

¹⁵ Hassan Abbas, *el-Cesedü fî Rivâyeti'l-Harbi's-Sûriyye* (Paris: Menşûratü'l-Me'hadi'l-Ferensî li's-Şerki'l-Evsat, 2021), 15

etki bırakmıştır.¹⁶ Hânî er-Râhib'in özel hayatına dair net ve detaylı bir bilgi yoktur, ancak evli olduğu bilinmektedir.¹⁷

Hânî er-Râhib isyankâr ve muhalif bir kişiliğe sahiptir. İsrail edebiyatında Arapların "gerici, korkak, ihanetle dolu ve kılıcsız bir aptal" olarak betimlendiğini fark etmesi üzerine 1995'te, "İsrail ile normalleşme" suçlaması nedeniyle Arap Yazarlar Birliği'nden atılır. Bunun üzerine er-Râhib şöyle bir açıklama yapar: *"Düşmanımızı her yönüyle hatta kültürel açıdan bile tanımamız gerekir. Bu düşman her alanda ve yaratıcılıkta bile bizden üstün olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Onunla mücadele edebilmek için en azından onun düzeyine ulaşmak zorundayız."*¹⁸

1.2. Eserleri

Hânî er-Râhib edebiyat yolculuğuna henüz yirmi iki yaşındayken adım atmıştır. Genç yaşına rağmen ilk romanıyla katıldığı Dârü'l-Âdâb yayınevi tarafından düzenlenen yarışmada birinci olarak dikkatleri üzerine çekmiştir. Bu ödül onun genç yaşta bile ne denli büyük bir yeteneğe sahip olduğunu gözler önüne sermiştir. er-Râhib'in edebî çalışmaları oldukça geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Romanlar hikâye derlemeleri ve hatta sinema senaryoları bile kaleme almıştır. Ancak edebiyat dünyasında özellikle romancı kimliğiyle tanınmış ve kabul görmüştür. Romanları sadece Suriye'de değil, tüm Arap dünyasında geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Bu başarısının ardında er-Râhib'in fakir bir ailede büyümüş olmasının ve yoksul halk kitlelerinin çektiği sıkıntıları bizzat deneyimlemesinin etkisi büyük olmuştur. Romanlarında toplumun en alt katmanlarının sesi olan er-Râhib eserlerinde bu sıkıntıları derin bir empatiyle ele alırken açık ve sade bir dil kullanarak geniş kitlelere hitap etmiştir. Bu yüzden okuyucular üzerinde kalıcı etkiler bırakmış ve eserleri popülerlik kazanmıştır. er-Râhib'in romanları adaletsizliğe karşı direnen, yoksullukla mücadele eden ve baskıcı otoritelere karşı çıkan her Arap insanının sesi olmuştur. Kendi ülkesinin sınırlarını aşarak evrensel bir edebiyatçı haline gelmiş ve okurlarının kalplerine dokunmayı başarmıştır.¹⁹

Hânî er-Râhib'in edebî çalışmaları yalnızca romanlarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda birçok öykü derlemesi kaleme almış ve senaryosunu yazdığı filmlerle de tanınmıştır. 1969 yılında *"el-Medînetü'l-Fâdıla"* adlı bir öykü koleksiyonuna imza atmış, 1978'de ise *"Don Kişot'un Suçları"* adlı bir başka öykü derlemesi yayımlamıştır. Ayrıca vefat ettiği 2000 yılında *"Hadrâun Ke'l-*

¹⁶ Kemal Şahin, "Hânî er-Râhib, Gaymetü'l-Rivâyeti'l-Arabiyyeti'l-Mâtira Ebeden", *esyria.sy*, (15 Nisan 2013)

¹⁷ "Men Hüve Hânî er-Râhib?", *Arageek.com*, (18 Eylül 2022)

¹⁸ Rima Naisa, "Hânî er-Râhib fi Zikrâ Rahilihi", *Salehalali.com*, (26 Temmuz 2023)

¹⁹ Abed İsmail, "On Syrian Novelist Dr. Hânî al-Rahib (Arabic)", *Youtube* (05 Mayıs 2016)

Bihâr" adlı romanını kaleme almıştır.²⁰ er-Râhib'in üretkenliği yazılı eserlerle sınırlı olmayıp televizyon ve sinema dünyasında da iz bırakmıştır. 1980 yılında Suriye'de çekilen "*ed-Durûb ed-Dayyika*" dizisinin senaryosunu yazmış, 1991 yılında ise Ürdün'de çekilen ve diyaloglarını yazdığı "*Hikâye Şerkiyye*" adlı filmle tanınmıştır. Bu sayede hem yazılı edebiyat hem de görsel sanatlar alanında önemli katkılar sunmuştur. Araştırma türü çalışmalarına gelince er-Râhib 1974 yılında Exeter Üniversitesi'nde "*The Zionist Character in English Novels*" başlıklı doktora tezini tamamlamıştır. Ayrıca tercüme faaliyetlerinde de aktif olarak yer almış, Charles Feidelson'un "*Symbolism and American Literature*", Arnold Kettle'in "*An Introduction to the English Novel*", Henry James'in "*The Portrait of a Lady*" ve "*Daisy Miller*" gibi eserlerini Arapçaya kazandırmıştır. Bu yönüyle hem akademik alanda hem de edebiyat dünyasında geniş bir etki alanına sahip olmuştur.²¹

er-Râhib'in yazdığı romanlar kronolojik olarak şu şekilde sıralanabilir:²²

- el-Mehzûmûn - 1960 (Yenilmişler – المهزومون)
- Beled Vâhid Hüve'l-Âlem - 1965 (Tek Ülke Dünyadır- بلد واحد هو العالم)
- Şerh fî Târih Tavîl - 1970 (Uzun Tarih İçinde Bir Çatlak – شرح في تاريخ طويل)
- Elf Leyle ve Leyletân - 1977 (Bin iki Gece- ألف ليلة وليلة)
- el-Vebâ - 1981 (Salgın – الوباء)
- et-Tilâl - 1989 (Tepeler – التلال)
- Hadrâ' ke'l-Mustenka'ât - 1992 (Bataklık Gibi Yeşil – خضراء كالمستنقعات)
- Hadra' ke'l-Hukûl - 1993 (Tarlalar Gibi Yeşil- خضراء كالحقول)
- Resemtü Hattan fî'r-Rimâl - 1999 (Kumda Bir Çizgi Çizdim- رسمت خطأ في الرمال)
- Hadra' ke'l-Bihâr - 2000 (Denizler Gibi Yeşil – خضراء كالبحار)

2. el-Vebâ Adlı Romanın İncelenmesi

Roman hem tematik hem anlatımsal hem de tarihsel açıdan çeşitlilik gösterir. Suriye'nin modern tarihine odaklanırken halkın sosyal ve günlük yaşamını da göz ardı etmez. Yazar düşüncelerini sunmada ve bunları anlatmada büyük bir ustalık sergiler. Ayrıca konuların eleştirisel boyutunu da ihmal etmez. Farklı ve çekici anlatım teknikleri kullanarak okuyucuyu hikâyeye sıkılmadan bağlamayı başarır. Bu özellikleriyle eser çağdaş Suriye edebiyatının en başarılı ve önemli romanlarından biri olmuştur.

²⁰ Arageek.com, "Men Hüve Hânî er-Râhib?"

²¹ Abdurrahman Halebi, "Hânî Al-Rahib 1939-2000", *Arap Ansiklopedisi* (Erişim 13 Temmuz 2023).

²² Abdulhalim Hassun, *Hânî Er-Rahib'in El-Vebâ Adlı Romanı Üzerine Bir İnceleme* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 21

2.1. Romanın Konusu

Hânî er-Râhib'in *el-Vebâ* romanı modern Suriye'nin yüz yıllık tarihini gözler önüne sererek zor durumda olan Suriyelilerin trajik geçmişini inceler. 1870'ten başlayarak Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ile üç kuşağı kapsayan bu roman, son kuşağın hapishanelerde işkence gördüğü dönemi anlatır. Karakterler arası ilişkiler ve olaylar oldukça zengin ve karmaşıktır. Birçok soru cevapsız bırakılarak okuyucuya korku ve dehşet dolu bir atmosfer sunulur. Roman Arap dünyasında orta sınıfın zenginleşmesini ve yükselişini ele alır ve bu sınıfın başlangıçta toplumsal adalet savunucusu iken yükselme sürecinde yalnızca kendi siyasî çıkarlarına odaklanarak alt sınıfı ve yoksulları terk ettiğini vurgular. *el-Vebâ* romanında işlenen ana temalar arasında korku, geri kalmışlık, gelenekler ve din gibi toplumsal unsurlar yer alır. er-Râhib 1963'te gerçekleşen darbeden sonraki dönemde Lazkiye kırsalındaki toplumsal değişimleri derinlemesine inceler. Bu inceleme Baas Partisi'nin iktidara yükselişi ve ardından ülke genelinde kurulan askerî kontrolün etkilerini yansıtır. Yazar o dönemde Suriye toplumunda yerleşen askerî ve ayrımcı baskı mekanizmalarına kapsamlı bir bakış sunarak bu durumun günümüze dek nasıl devam ettiğini ortaya koyar.²³

2.2. Romanın Önemi

1981 yılında Arap Yazarlar Birliği tarafından en iyi yüz Arap romanı arasında gösterilen *el-Vebâ*, Hânî er-Râhib'in en bilinen eserlerinden biri olarak kabul edilir ve Suriye halkının karşılaştığı acılara derinlemesine işleyen bir roman olarak öne çıkar. Ayrıca diktatörlük rejimi altında yönetilen bir devletin geleceğini çarpıcı bir biçimde gözler önüne serer. er-Râhib eserinde karakterleri aracılığıyla şu ana mesajları vermeye çalışır: Suriye'nin geleceği, elli ya da yüz yıl boyunca şiddetin hüküm süreceği bir dönem olacaktır. Devletin baskıları ülke genelinde giderek artacak, korkak bireyler kendi korkularını aşarak şiddetin kurbanı haline geleceklerdir. Bu zulüm yasaların yok sayılmasıyla Suriye'yi ilkel bir duruma geri götürecektir. Toplumda var olan değerler ve ilişkiler de bozulacak ve çürüyecektir.²⁴

er-Râhib'in Suriye'deki siyasî ve toplumsal geleceğe dair öngörülleri, özellikle 1970'te Hafız Esad'ın askerî darbeyle yönetimi devralmasından sonra büyük ölçüde doğru çıkmıştır. Yazar ülkenin dikte yönetimi altında nelerin yaşanacağına dair keskin bir vizyona sahipti. Son on üç yılda Esad'ın halkına

²³ Mazen Aksem Süleyman, "ez-Zkira'l-İsrûn li-Vefati'l-Kâtibi's-Sûrî'l-Kebîr Hânî er-Râhib", *Mûltaka'l-Urubîyyen*, (21 Temmuz 2023)

²⁴ "el-Vebâ Rivâyetün Tersümü Müstakbele Suriye el-Mahkûmeti bi'd-Diktatöriye" *enabbaladi.net*, (13 Haziran 2021)

karşı açtığı kanlı savaş ve işlediği cinayetler ile kitlesel katliamlar, er-Râhib'in romanındaki kehanetlerin doğruluğunu kanıtlar niteliktedir.

2.3. Romanın Özeti

Hânî er-Râhib'in *el-Vebâ* romanı 20. yüzyılın başlarından 1970'lere kadar uzanan geniş bir zaman diliminde Suriye toplumunun karmaşık dokusunu ve geçirdiği derin dönüşümleri gözler önüne serer. Roman sadece siyasî olayları değil, aynı zamanda bu olayların sıradan insanların hayatlarına nasıl yansıdığını, geleneksel değerlerin nasıl sınındığını ve yeni bir toplum düzeninin nasıl inşâ edilmeye çalışıldığını da detaylı bir şekilde anlatır. Romanın merkezinde Lazkiye'nin eş-Şîr köyünden gelen ve hayatları boyunca büyük değişimlere tanık olan Sindiyan ailesi yer alır. Yazar bu ailenin bireysel hikayeleri üzerinden Suriye'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra yaşadığı kimlik arayışını, Fransız sömürgeciliğiyle mücadelesini, iç savaşları ve siyasî istikrarsızlığı deneyimlemesini bir roman evreninde bir araya getirir.

Romanın ilk bölümü, Şeyh 'Abdülcevâd karakteri üzerinden geleneksel bir toplum yapısının içindeki bireysel çelişkileri ve modernleşmenin getirdiği yabancılaşma hissini yansıtır. Şeyh 'Abdülcevâd köklü değerlere bağlı olmasına rağmen değişen dünya karşısında bir çaresizlik duyar. Oğlu Ahmed'in modern hayata uyum sağlayamaması ve genç yaşta ölümü, bu çaresizliği daha da derinleştirir.

İkinci bölümde, Sindiyan ailesinin çocukları farklı karakterleri ve yaşam tercihleriyle okuyucunun karşısına çıkar. 'Absî gibi askerî kariyere yönelen ve toplumda yükselmeye çalışanlar olduğu gibi, Şeddâd gibi adaletsizliğe karşı duran ve devrimci fikirlerle hareket edenler de var. Bu bölümde aile içindeki farklılıkların yanı sıra Suriye toplumunun da içinde yaşanan siyasî ve sosyal dönüşümler de detaylı bir şekilde anlatılır.

Üçüncü bölümde, miras kavramı üzerinden aile içindeki ilişkiler ve mülkiyet kavgası ön plana çıkar. Mirasın bölüşümü aile üyeleri arasındaki uzun süredir var olan gerginlikleri daha da alevlendirir. Yazar bu bölümde, mülkiyetin insanların hayatlarındaki önemine ve toplumsal yapıyı nasıl şekillendirdiğine vurgular.

Romanın son bölümünde ise Sindiyan ailesinin en küçük oğlu Ken'ân'ın Filistin'deki mücadelesi ve trajik ölümü anlatılır. Ken'ân'ın hikayesi Suriye'nin Arap dünyasındaki yerini ve bölgedeki siyasî mücadeleleri temsil eder.

el-Vebâ romanı sadece bir ailenin hikayesini değil, aynı zamanda bir halkın tarihini de anlatır. Romanın en önemli özelliklerinden biri karmaşık bir siyasî ve sosyal ortamı, bireysel deneyimler üzerinden okurlara aktarabilmesidir. Yazar romanında aşk, ölüm, ihanet, dostluk gibi evrensel

temalara yer verirken aynı zamanda Suriye toplumunun özgün yapısını ve karakterini de ortaya koyar.

2.4. Romanın Karakterleri

Hânî er-Râhib'in romanlarında oluşturduğu figürler genellikle karmaşık, endişeli ve huzursuz bir içsel dünyaya sahiptir. Bu kişiler baskı, sürgün ve toplumsal dışlanma gibi zorlayıcı koşullarla başa çıkmaya çalışırken yaratıcılık ve ifade özgürlüğünü engelleyen siyasî otoriteler karşısında çaresizdirler.²⁵ *El-Vebâ* romanındaki karakterler de benzer bir psikoloji ve travma içindedir. Yazar eserinde iyilik ve kötülüğü simgeleyen klasik antagonist (karşıt karakter) ve protagonist (ana karakter) çatışmasını işlemez. Bunun yerine ana karakterler etrafında şekillenen bir olay örgüsü kurarak psikososyal mücadelelerini derinlemesine inceler. Olaylar tekdüze ilerlemek yerine yardımcı karakterlerin de dahil olduğu bir dizi yan olayla zenginleştirilir. Bu yardımcı karakterler ana olayların daha geniş bir perspektifte ele alınmasına olanak tanır ve hikâyenin anlam katmanlarını çoğaltır.

2.4.1. Şeyh 'Abdülcevâd

Romanın başında ana karakter olarak tanıtılan Şeyh 'Abdülcevâd, ilk bölümlerde hikâyenin merkezinde yer almaktadır. Yazar Şeyh 'Abdülcevâd'ı beyaz saçları, beyaz elbiseleri ve siyah gözleriyle betimler. Ayrıca Şeyh 'Abdülcevâd'ın terzilik yaptığını ve terzilik mesleğini çocuklarına devrettiğini vurgular. Karakter erdemli, dindar ve takvalı biri olarak betimlenir. Aynı zamanda Şeyh 'Abdülcevâd nazik ve herkesle iyi ilişkiler kuran bir kişilik olarak da tasvir edilir. Çocuklarına adil ve eşit davranan, her birine sevgi ve ilgisini gösteren bir baba olarak vurgulanır. Şeyh 'Abdülcevâd yedi çocuk babasıdır. Çocuklarının isimleri ise sırasıyla Ahmed, Eyyûb, Dâvûd, Sâlih, Şeddâd, Ken'ân ve Havle'dir. Yazar 'Abdülcevâd'ı sevgiyle çocuklarına rehberlik yapan bir baba olarak tanımlar. Ancak oğlu Eyyûb'un ölümünden ve Ken'ân'ın kaybolmasından sonra Şeyh 'Abdülcevâd daha içe kapanık ve sessiz bir yaşam sürmeye başlar. Bu dönemde kişiliğinde belirgin bir değişim gözlemlenir. 1950 yılında hayata veda eder.²⁶

2.4.2. Ümmü Ahmed

Ümmü Ahmed Şeyh 'Abdülcevâd'ın eşidir. Çift birlikte Lazkiye'ye göç eder ve bir süre orada yaşadktan sonra eş-Şîr'e geri dönerler. Ümmü Ahmed çocuklarının istikbalini garanti altına almak amacıyla arazi ve ev satın almayı arzulasa da kocasının sık sık düzenlediği davetler ve yaptığı harcamalar bu isteğinin gerçekleşmesini engeller. Mali işlerde sorumluluk üstlenen bir kadın

²⁵ Şakir Ferid Hasan, "Kirâetun fi'r-Rivâiyyi's-Suri Hânî er-Râhib", *Diwanalarab*, (27 Mart 2010)

²⁶ er-Râhib, *el-Vebâ*, 24

olarak tasvir edilir ve özellikle para konusunda oldukça titizdir. Ümmü Ahmed gereksiz harcamalardan kaçınan ve her harcamanın bir ihtiyaca binaen olması gerektiğine inanan bir yapıya sahiptir. Romanda Ümmü Ahmed'in ismi fazla geçmemekle birlikte karakteri hakkında verilen bilgiler sınırlıdır.

2.4.3. Ahmed Selîm

Ahmed Selîm romandaki ana olay örgüsüne büyük bir etkisi olmayan ve arka planda kalan bir karakterdir. Şeyh 'Abdülcevâd'ın oğlu olan Ahmed'in yaşamı başlarda sakin ve sıradan bir şekilde ilerler. Ancak hayatındaki en önemli kırılma noktası, farklı bir şehirden ve kültürden gelen bir kıza âşık olmasıyla başlar. Bu aşk Ahmed'in annesi tarafından kızın farklı kültürel geçmişi nedeniyle onaylanmaz. Buna rağmen Ahmed bu ilişkiyi üç yıl boyunca gizlice devam ettirir. Zamanla ciddi bir hastalığa yakalanır ve iyileşmek için çeşitli ilaç tedavilerine başvurursa da hastalığına hiçbir çare bulamaz. Şifa arayışında kutsal kabul edilen türbeleri ziyaret edip dua eder. Ancak bu çabaları sonuç vermez. Sonunda hastalığına yenik düşer ve hayatını kaybeder.

2.4.4. 'Absî

Romanın ana karakterlerinden biri olan 'Absî çocukluk döneminde ailesi için gurur kaynağı olan bir evlattır. Eğitim hayatını başarıyla tamamladıktan sonra askerî kariyere yönelir ve Humus Askerî Koleji'ne kabul edilir. Kolejden mezun olup subay olarak göreve başlayan 'Absî zamanla albay rütbesine yükselir. Bu süreçte burjuva bir aileye mensup olan cana yakın Fedvâ ile tanışır. Fedvâ'nın ailesi Humus'ta geniş mülklere sahiptir. 'Absî ile Fedvâ evlenir ve bu evlilikten üç kız çocukları olur. 'Absî askerî gücünü ve pozisyonunu kişisel ilişkilerde kullanmaya meyillidir. Özellikle kardeşi Şeddâd'ın hapishaneye girdiği durumlarda etkili konumunu devreye sokarak onun serbest kalmasını sağlarken²⁷ maddi açıdan da askerî pozisyonundan faydalanır. Göreve fakir bir subay olarak başlasa da kısa sürede büyük bir villaya sahip olacak kadar zenginleşir.

Romanın dört bölümünde de aktif bir şekilde yer alan 'Absî Suriye'deki askerî ve siyasî sistemin kişisel çıkarlar için nasıl kullanıldığını sembolik bir şekilde temsil eder. Ancak 'Absî rejimden çıkar sağlasa da otoriter yönetime karşı sessiz bir muhalefet yürütür. Kendi çıkarlarını korurken aynı zamanda yolsuzluğa karşı kısmi bir duruş sergileyen 'Absî karmaşık bir kişiliği yansıtır. Onun bu karakter yapısı romanın siyasî ve toplumsal mesajlarını daha derinleştirir ve okuyucuya farklı bakış açıları sunar.

²⁷ İman Lakliti - İman Maskam, *el-Binaü's-Serdî fî Rivâyeti'l-Vebâ Hânî er-Râhib* (Cezayir: Mohamed Boudiaf - M'sila Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2021), 67

2.4.5. Şeddâd

Romanın önemli karakterlerinden Şeddâd ‘Absî’nin kardeşidir ve kişilik açısından onun tam tersidir. İki kardeş siyasî görüşleri ve olaylara bakış açıları konusunda sürekli anlaşmazlık içindedir. Şeddâd ailenin en küçük çocuğudur ve kendisini devrimci olarak tanımlar. Kitap okumaya düşkün, sürekli siyaset ve devrim üzerine düşünen bir karakterdir. Şeddâd sade bir hayat sürer, lüks ve zenginliği önemsemez. Giydiği eski kıyafetlerle mütevazı bir yaşam tarzını benimser. Devrimci fikirleri nedeniyle birkaç kez hapse girer. Ancak her seferinde subay olan ‘Absî’nin yardımıyla serbest kalır. Mesleği terzilik olan Şeddâd daha sonra Lazkiye limanında çalışmaya başlar. Şehir ve kırsal arasında mütevazı bir evde yaşayan Şeddâd, Zehra ile evlenir ve bu evlilikten Meryem ve Bedi isminde iki çocuğu dünyaya gelir. Şeddâd ve ‘Absî sık sık siyasî fikir ayrılıkları nedeniyle tartışırlar. Bu tartışmalar çoğu zaman ikisinden birisinin ortamı terk edene kadar sürer. Kardeşleri Havle genellikle iki kardeş arasındaki anlaşmazlıkları yatıştıran kişidir.²⁸ Yazar bu iki karakter arasındaki çatışmalar aracılığıyla dönemin ideolojik farklılıklarını yansıtmayı amaçlar.

Başlangıçta ilkelerine bağlı ve dürüst biri olarak bilinen Şeddâd zamanla yapılan baskılara boyun eğmeye başlar. Başlangıçta yasaları çiğnemekten kaçınan ve değerleri önemseyen biri olmasına rağmen, zamanla sistemin etkisiyle değişir ve yolsuzluğa karışır. Rüşvet almayı kabul eden Şeddâd bu durumu "hediye" olarak tanımlamaya başlar. Eşi Zehra rüşveti eleştirir ve yasaların uygulanmasını savunurken Şeddâd bu tavrında ısrarcı davranır. Yazar Şeddâd’ın karakter gelişimi ile toplumdaki baskının ve sistemin bireyleri nasıl değiştirebileceğini gözler önüne serer.

2.4.6. Ken‘ân

Romanın son bölümünde önemli bir yer tutan Ken‘ân Şeyh ‘Abdülcevâd’ın oğullarından birisidir. Keskin bir zekâyâ sahip olan Ken‘ân kısa sürede Kur‘ân-ı Kerîm ezberlerken babasından da terzilik mesleğini öğrenir. Kendi isteğiyle orduya katılarak Beyrut’ta görev alır. Filistin topraklarının işgali sırasında ise İsrail ordusuna karşı direnişe katılır. Ancak ailesi kendisinden 35 yıl boyunca hiçbir haber alamayınca, ölümüne dair bir kanaate varır. Savaşın ardından Suriye’ye döndüğünde mirasının paylaşılması için ailesi tarafından öldüğünün mahkemeye bildirildiğini öğrenir. Ayrıca Filistin’deki kimliği Suriye yetkilileri tarafından tanınmadığı için kimlik sorunlarıyla karşılaşır. Ken‘ân Filistin’deki adaletsizliklere karşı mücadele etmek amacıyla vatanını ve ailesini geride bırakan fedakâr bir karakter olarak öne çıkar. Fakat geri döndüğünde ne kahraman ne de gazi olarak kabul görür.

²⁸ Lakliti - Maskam, *el-Binaü’s-Serdî fi Rivâyeti’l-Vebâ Hânî er-Râhib*, 68

Ken'ân yazar tarafından Suriye'deki siyasî sistemi eleştirmek için kullanılan sembolik bir figürdür. Yazar bu karakter aracılığıyla ülkeye hizmet eden vatandaşların başarılarının takdir edilmediği ve desteklenmediği bir düzenin eleştirisini yapar. Suriye'de yaratıcı ve başarılı bireylerin rejim tarafından yeterince değer görmemesi yaygın bir olgudur. Bu duruma bir örnek olarak Arap dünyasının ikinci, Suriye'nin ise ilk astronotu olan Muhammed Fâris verilebilir. Fâris 1987 yılında uzaya çıkmış ve birçok bilimsel çalışmaya katkı sağlamıştır. Ancak dönüşünün ardından Hafız Esad tarafından hak ettiği değeri görmemiştir. Fâris'in Sünni inancına sahip olması, Esad rejiminin ayrımcı politikalarıyla ilişkilendirilebilecek bir faktör olarak öne çıkmaktadır. 2011 yılında başlayan Suriye ayaklanmasının ardından rejime karşı muhalefet ettiği gerekçesiyle Türkiye'ye sığınmak zorunda kalmış ve burada çalışmalarına devam etmiştir.²⁹

2.4.7. Havle

Havle Şeyh 'Abdülcevâd'ın tek kızı olarak romanın baş karakterlerinden birisidir. Yazar onun çocukluğunda 'yılan' olarak nitelendirildiğini belirtir. Çünkü çocukken sıkça babasına karşı inatçı davranır. Ancak zamanla olgunlaşarak daha sevecen ve uzlaştırmacı bir kişiliğe bürünür. Havle özellikle kardeşleri arasında barışı sağlamaya çalışan bir arabulucu rolü üstlenir. Özellikle 'Absî ve Şeddâd arasındaki sürekli anlaşmazlıklarda kendisini gösterir. Yazar Havle'nin bu uzlaştırmacı yönünü ve aile birliğini koruma çabasını vurgular. Kardeşlerine karşı hassas bir tavrı olan Havle, onları kaybetme korkusu taşır ve özellikle Şeddâd tutuklandığında 'Absî'den yardım ister. Havle boşandıktan sonra kardeşlerinin desteğini daha fazla hisseder ve terzilik yaparak oğluya geçimini sağlar. Evliliği yedi yıl çocuk sahibi olamadan geçse de sonunda Hayyân adında bir oğlu olur. Ancak evliliği başarısızlıkla sonuçlanır ve sonrasında kendi ayakları üzerinde durmaya çalışır.

Havle'nin karakteri birden fazla kadın figürünü temsil eder. Hem eşinin zulmüne sabır gösteren bir kadını hem de boşandıktan sonra ailesini geçindiren güçlü bir kadını yansıtır. Yazar Havle aracılığıyla boşanmış bir kadının toplumda karşılaştığı zorlukları ve mücadelesini betimlerken Suriye toplumunun boşanmış kadınlara bakış açısını da gözler önüne sermektedir.

2.4.8. Şekip

Şekip Havle'nin eşi karakterinde romanın başlarında mutlu bir evlilik hayatı sürer. İlk iki yıl boyunca Şam'da huzurlu bir yaşamları olsa da zamanla çeşitli problemler su yüzüne çıkmaya başlar. Bu sorunların başında Havle'nin çalışmaması ve evin gelirine katkıda bulunmaması yer alır. Ayrıca Havle'nin

²⁹ Yasir Bedevi, "Muhammed Fâris.. Râidu Fedâin İttese'at Lehü's-Semâ' ve Dâkat bihi Beleduh", *doc.aljazeera.net*, (20 Mart 2023)

cinsel ilişkiden kaçınması da ilişkideki gerginliği artıran sebeplerden biri olmuştur. Şekip bu durumlardan rahatsızlık duyar. Zamanla Havle evde terzilik yaparak gelir elde etmeye başlar ve bu maddi sıkıntıların bir kısmını hafifletir. Ancak Şekip maddi sorunlar bahanesiyle Havle'den para talep eder ve bazen bu parayı zorla alır, kişisel harcamalarında kullanır. Bu durum çiftin arasında daha fazla tartışmaya ve şiddet olaylarına yol açar. Havle yaşadığı bu sıkıntıları 'Absî'ye anlatır ve boşanmak istediğini dile getirir. Boşandıktan sonra Havle, oğlu Hayyân ile birlikte Lazkiye'de yaşamını sürdürmeye devam eder. Ancak Şekib'in Havle'den ayrıldıktan sonraki hayatına dair romanda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

2.4.9. Meryem

Meryem eş-Şîr toplumunda güzelliğiyle dikkat çeken ve sürekli olarak erkekler ve kadınlar arasında konuşulan genç bir kadındır. Onun cazibesi köydeki her sohbette gündeme gelir. Meryem köyün varlıklı kişilerinden Hasan el-Gafri ile evlidir. Ancak Meryem'in evliliği kocasına olan sadakatsizliği ve gizli ilişkileri nedeniyle köyde kötü bir ün kazanmıştır. Köy halkı Meryem'in genç erkeklerle olan ilişkilerini bilse de kocası bu söylentilere karşı karısını savunma konusunda ısrarcıdır. Ancak köydeki insanlar ona "zinakâr" lakabını takar ve bu kötü şöhreti sürdürürler. Meryem yaşamının sonlarına doğru tüberküloza yakalanır ve hastalığı sebebiyle tek başına yaşamını sürdürür ve tek başınayken hayatını kaybeder. Onun ölümünden sonra köy halkı çocuklarını annelerinin işlediği günahlar yüzünden dışlar ve onları köyden sürer.

2.5. Romanda Zaman

Zaman romanın yapısal unsurlarından biri olarak kabul edilir ve olayların şekillendirilmesinde ve karakterlerin gelişiminde önemli bir rol oynar. Romanın içinde zamanın önemi birkaç ana unsurda ortaya çıkar. Zaman olayların sırasını belirler ve kurguya katkıda bulunur. Yazar zamanla oynayarak olayları doğrusal ya da doğrusal olmayan bir biçimde sunabilir. Bu da okuyucu üzerinde dramatik etkiler yaratmasına olanak tanır. Zaman aynı zamanda karakterlerdeki değişimleri yansıtır. Zaman geçtikçe karakterler deneyimlerine ve olaylarla etkileşimlerine bağlı olarak gelişir. Bu da okuyucunun karakterleri daha derinlemesine anlamasına sağlar. Ayrıca zaman, karakterler arasındaki sosyal ilişkiler üzerinde de etki yapar. Zaman tarihsel ya da kültürel bağlamlarda ilişkilerin şekillenmesine katkıda bulunur ve bu da ilişkilerin anlaşılmasında ek bir boyut kazandırır. Son olarak zaman, romanda gerilim ve ritmin oluşturulmasında önemli bir rol oynar. Zamanın akışında yapılan değişiklikler ister hızlandırarak ister yavaşlatarak yazarın gerilim ve heyecan

yaratmasını sağlar. Bu da okuyucunun olayların gelişimine daha fazla ilgi göstermesini sağlar.³⁰

2.5.1. Vaka Zamanı

Vaka zamanı edebî eserlerde olayların gerçekleştiği süreyi ifade eden önemli bir unsurdur. Bu bağlamda ele alınan eserde vaka zamanı tam bir tarihsel çerçeve içinde verilmemiş olsa da en eski zaman dilimi olarak 18. yüzyılın başları işaret edilmiştir. Bu dönem büyük Sindiyan şeyhinin yaşadığı dönem olarak kaydedilmiştir. Ancak bu zaman dilimiyle ilgili çok fazla ayrıntı verilmemiş ve hızla 19. yüzyılın sonlarına geçiş yapılmıştır. Romanın son bölümünde ise kesin bir tarih verilmemekle birlikte son tarihî olay olarak 1973 Tışrin Savaşı'nın (Yom Kippur Savaşı) toplumsal etkileri anlatılmıştır. Bu bağlamda romanda anlatılan olayların kronolojik çerçevesinin yaklaşık olarak 1700'lerden başlayıp 1973 Tışrin Savaşı'nın toplumsal yansımalarına kadar uzandığı söylenebilir.³¹ Eser 1700 ile 1900 yılları arasındaki gelişmelere dair sınırlı bilgiler vermekte, bu dönem hızlıca geçilmiştir. Romanın ağırlık noktası ise 1916 ile 1975 arasındaki zaman dilimine yerleştirilmiştir.

er-Râhib olayların kesintisiz bir akışta ilerlemesi yerine zaman atlaması tekniğini kullanarak farklı dönemler arasında geçişler yapar. Örneğin, romanın başlarında 18. yüzyıldan bahsedilirken aynı sayfa içinde 20. yüzyıla geçilir.³²

Ardından 1916'daki Suriye'den bahsedilirken birkaç sayfa sonra 1920 yılına zıplar.³³ Bu teknik esere hareketlilik ve çeşitlilik kazandırarak geçmiş, şimdiki zaman ve geleceği birbirine bağlar.

2.5.2. Anlatma Zamanı

Anlatma zamanı bir hikâye ya da romandaki olayların anlatıcının gözlemleri, deneyimleri ya da öğrendikleri doğrultusunda belirli bir zaman diliminde okuyucuya sunulduğu zamandır.³⁴ Söz konusu eser ilk olarak 1981 yılında Dâru'l-Âdâb yayınevi tarafından basılmıştır. Ardından 1988'de yine aynı yayınevinde ikinci baskısı yapılmıştır. Bu nedenle eserin anlatma zamanı 1981 yılı olarak kabul edilebilir. Anlatıcı bu tarih itibarıyla olayları okuyuculara aktarmayı tercih etmiş, geçmişte yaşanan olayları o dönemdeki bakış açısıyla sunmuştur.

³⁰ Adem Can, "Romanda Zaman Meselesi", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları* 5/9 (Haziran 2013), 108-109; Mehmet Narlı, "Romanda Zaman ve Mekân Kavramları", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/7 (01 Mayıs 2002), 92-93

³¹ Hassun, *Hânî Er-Rahib'in El-Vebâ Adlı Romanı Üzerine Bir İnceleme*, 43.

³² er-Râhib, *el-Vebâ*, 8

³³ er-Rahib, *el-Vebâ*, 9-11

³⁴ İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş 2 (Hikaye, Roman, Tiyatro)* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2004), 76

2.6. Romanda Mekân

Mekânlar romanların önemli unsurlarından biri olarak öne çıkar. Bu mekânlar yalnızca olayların geçtiği fiziksel alanlar değil, aynı zamanda karakterlerin ruh hallerini, duygularını ve düşüncelerini de yansıtan araçlardır. Yazar mekânları tasvir ederken karakterlerin kişiliklerini ve kimliklerini de aktarır. Bu nedenle mekânlar romandaki olayların temel yapı taşlarıdır. Romanlarda çeşitli mekân türlerini belirten birçok terim bulunmasına rağmen *el-Vebâ* romanında yalnızca açık ve kapalı mekânlar olmak üzere iki tür mekân kullanılmıştır.

2.6.1. Açık Mekân

Açık alanlar genellikle doğal çevrelerin yansımasıdır ve geniş, açık hava ortamlarında bulunurlar. Bu tür mekânlar ormanlar, plajlar, çayırlar veya dağlar gibi örneklerle somutlaşabilir. Açık alanlar genellikle geniş bir görüş açısı sunar ve özgürlük, keşif veya macera duygularını tetikleyebilir. Karakterlerin hareket özgürlüğüne sahip olduğu, doğayla iç içe geçtikleri ve genellikle muazzam manzaraların yer aldığı sahneler ve bu tür açık alanlarda can bulur.³⁵

Romanda ismi geçen bazı açık mekânlar şöyle sıralanabilir:

Lazkiye Şehri (مدينة اللاذقية)
eş-Şîr Köyü (قرية الشير)
Lazkiye Sahili- Korniş (الكورنيش)
el-‘Annabe Çarşısı (سوق العنابة)
Güney Kum Mahallesi (حارة الرَّمْل الجنوبي)
Mar Tekla Parkı (حديقة مار تقلا)
Antakya Caddesi (شارع أنطاكيا)
Şeyh Dahir Meydanı (ساحة الشيخ ضاهر)

2.6.2. Kapalı Mekân

Kapalı mekânlar dar bir alanda gerçekleşen olayları ifade eder ve genellikle iç mekânlarda yer alır. Örneğin, bir konut, ofis binası, cezaevi ya da bir gemi gibi yapılar bu tür alanlara örnek oluşturur. Bu mekânlar daha yoğun bir atmosfer yaratır ve karakterlerin hareketlerini sınırlandırarak onları belirli bir çerçevede tutar. Karakterlerin etkileşimleri ve davranışları bu tür alanlarda daha detaylı bir şekilde incelenebilir. Ayrıca kapalı alanlar çoğu zaman gizemli, gerilimli ve karakterlerin içsel çatışmalarına odaklanan bir ortam sunar.³⁶

³⁵ Narlı, "Romanda Zaman ve Mekân Kavramları", 100

³⁶ Narlı, "Romanda Zaman ve Mekân Kavramları", 100

Romanda ismi geçen bazı kapalı mekânlar şöyle sıralanabilir:

Tekke (الصَّومعة)

el-Batarnî Mezarı (مقام البطرني)

Büyük Ev (البيت الكبير)

Şeyh Ahmet Mezarı (مزار الشيخ أحمد)

Şeddâd'ın Küçük Evi (بيت شداد الصغير)

Yazar romanında sık sık mekânları betimlemiş ve özellikle olayların geçtiği Lazkiye şehrine odaklanmıştır. Bu tür ayrıntılı mekân tanımlamaları okuyucunun hikâyeye görsel ve duygusal açıdan daha yakınlaşmasına olanak tanımıştır. Yazarın mekânlara verdiği bu önem romanı daha etkileyici hâle getirirken aynı zamanda Lazkiye şehri ve tarihine dair önemli bir kaynak sunmuştur. Roman hem sosyal ve edebî açıdan hem de şehrin kültürel kimliğini keşfetmek isteyenler için kıymetli bir başvuru noktası olmuştur. Yazarın sağladığı gerçekçi ve kapsamlı detaylarla okuyucular tarihî yerleri daha iyi tanıyabilir ve şehrin mirası hakkında derinlemesine bilgi edinebilir. Böylece roman sadece bir hikâye anlatmakla kalmaz, aynı zamanda şehri ve kimliğini anlamada önemli bir rehber işlevi görmüştür.

2.7. el-Vebâ Romanın Dili ve Anlatım Teknikleri

el-Vebâ romanı Fasih Arapçayla yazılmış olup hem akıcı hem de sade bir dil kullanımıyla okuyuculara anlaşılması kolay bir okuma deneyimi sunar. Yazar karmaşık ve zor kelimelerden kaçınarak orta düzeyde kültüre sahip bir okuyucunun metni rahatlıkla anlayabileceği bir dil tercih eder. Bu özellik yazarın eserlerinde sıkça rastlanan bir durumdur.

Ancak er-Râhib romanında Fasih Arapçanın yanı sıra bazı diyaloglarda Suriye lehçesinin de kullanıldığı görülür. Yazar Arap dünyasında her topluluğun kendine özgü yerel lehçelere ve kültürel unsurlara sahip olduğunu belirtir ve bu bağlamda yazın sürecinde bu farklılıkların dikkate alınmasının gerekliliğini vurgular. Yine de yalnızca bir ülkenin lehçesini kullanmanın eserinin okuyucu kitlesini daraltacağı düşüncesiyle bu lehçelerin sınırlı bir şekilde ve yerinde kullanılması gerektiğini savunur.³⁷

2.7.1. Özetleme Tekniği

Nesnel zaman diliminde gerçekleşen olayların ayrıntıya girilmeden kısa ve öz biçimde sunulması tekniği, okuru gereksiz detaylarla yormaktan kaçınmak amacıyla edebî eserlerde zaman zaman başvurulan bir yöntemdir.³⁸

Yazar bu tekniği romanında birkaç kez kullanmıştır. Örneğin, eş-Şîr köyünün eski dönemlerine dair tarihsel gelişmeleri aktarırken el-Anz ailesinin

³⁷ Talib Rifai, "Dr. Hânî er-Râhib ve Talib Rifai", *Al-Arabi Dergisi* 443 (1995)

³⁸ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2019), 132

Sindiyan ailesine ait bazı toprakları nasıl ele geçirdiğini kısaca anlatmıştır. Yıllar sonra Şeyh Sindiyan'ın oğlunun ailesine yapılan bu haksızlığı telafi etmek amacıyla el-Anz ailesinden on kişiyi öldürdüğünü ise kısa ve net bir şekilde dile getirmiştir.

*"Şeyh Sindiyan o akşam yedi yaşındaki bir kızla evlenmiş. Dokuz ay sonra, karısı bir erkek çocuğu dünyaya getirmiş. Aradan on altı yıl geçtikten sonra oğlu ilk evliliğini yapmış. Kırk yıl sonra ise bu oğul el-Anz ailesinden on kişiyi katletmiştir."*³⁹

2.7.2. Benzetme (Teşbih) Tekniği

Teşbih iki farklı şey arasında benzetme edatıyla veya edatsız bir ilişki kurarak yapılan bir anlatım tekniğidir.⁴⁰ Bu yöntem anlamı daha net hâle getirir ve aynı zamanda ifade gücünü artırır.⁴¹ Yazar eserinde sıkça teşbih kullanarak anlatımına zenginlik katmış ve metni daha ilgi çekici kılmaya çalışmıştır. er-Râhib Meryem'in düğününü tasvir ederken düğün yemeği hazırlıkları sırasında yakılan ateşi saydam turuncu yılanlara benzetmiştir. Bu teşbih yemeğin hazırlanma sürecine görsel bir derinlik kazandırmak ve okuyucunun hayal gücünü harekete geçirmek için kullanılmıştır. *"Göz kırpmasıyla ateş alevleri yarı saydam turuncu yılanlar gibi alevlenir ve gökyüzüne doğru fıskırır."*⁴² Ardışık davul vuruşları gök gürültüsüne, mızıka sesi ise yağmur damlalarına benzetilmiştir. *"Vuruşlar peş peşe artarak sonunda yumuşak bir gök gürültüsüne dönüşürken mızıka sesleri bir araya gelerek yağmur damlalarını andıran bir tınıya bürünmüştür."*⁴³

2.7.3. Diyalog Tekniği

Diyalog metinlerde anlatımı güçlendiren temel tekniklerden biridir. Bu yöntem karakterlerin karşılıklı konuşmalarıyla düşünce veya olayları ifade etmelerine olanak tanır. er-Râhib özellikle günlük yaşantıların detaylarına yoğunlaştığı için eserinde bu tekniği sıkça kullanmıştır. Şeyh 'Abdülcevâd ile eşi Ümmü Ahmed arasında geçen bir diyalogda ailelerinin Lazkiye'ye doğru olan zorlu yolculukları sırasında yol güvenliğini sağlamak ve aileyi korumak amacıyla hangi çocuğu geride bırakacakları üzerine bir tartışma yaşamışlardır. Bu tür diyaloglar karakterlerin duygusal ve ahlâkî ikilemlerini ortaya koyarken romanın dramatik yapısını da güçlendirmiştir.

³⁹ er-Râhib, *el-Vebâ*, 9

⁴⁰ Seyyid Şerîf Curcânî, *et-Ta'rîfât* (Beyrut, 1992), 81

⁴¹ Zafer Kızılkı, "Edebî Bir Sanat Olarak Arap Belâgatinde Teşbih", *Dinî Araştırmalar Dergisi* 9/27 (2007), 232

⁴² er-Râhib, *el-Vebâ*, 28

⁴³ er-Râhib, *el-Vebâ*, 28

Şeyh 'Abdülcevâd "Ne yapmalıyız?" diye sormuş. Ümmü Ahmed başını teslimiyetle sallayarak "Nasıl istersen" demiştir.

"Bu şekilde devam edemeyiz, şehir çok uzak" diye eklemiş Şeyh 'Abdülcevâd.

Ümmü Ahmed gözleri dolu bir şekilde "Karar senin" diye yanıt vermiş.

"O halde kimi burada bırakacağız?" diye sormuş Şeyh 'Abdülcevâd tekrar.

"Seçimi sen yap" demiş Ümmü Ahmed.

"Ahmed hasta, onun için çok endişeleniyorum... Aman ya Rabbim! Bu nasıl bir sınavdır! Beş yıl boyunca ona baktık, büyüttük... Onu mu geride bırakacağız? Yoksa Davûd'u mu?!" diye yakınmış Şeyh 'Abdülcevâd.

Ümmü Ahmed yine aynı sakinlikle "Nasıl istersen" demiştir.

2.7.4. Geriye Dönüş Tekniği

Yazar romanında geriye dönüş tekniğini zaman zaman kullanarak olayların arka planını açıklığa kavuşturur, belirsizlikleri giderir ve karakterlerin derinlemesine tanıtımını sağlar. Bu teknik okuyucunun aklındaki soruları yanıtlamaya ve hikâyeyi daha net hâle getirmeye yönelik bir araç olarak hizmet eder.⁴⁴ er-Râhib de bu eserinde bu yöntemi ihtiyaç duyulduğunda kullanır. Örneğin, Havle kocasıyla yaşadığı huzursuz ve belirsiz hayattan bunalırken bir gece geçmişi düşünmeye dalar. Köyünde ailesiyle yaşadığı anıları hatırlamak, belki de o anki zorluklarını ve yaşadığı acıları bir nebze hafifletebilir diye umut eder.

"Sonra yalnız kaldı... Çocukluk anıları bir anda zihnini sardı. Selîm'le geçirdiği günler, babasının ona yalan söylememesi için yaptığı uyarılar, annesinin ona duyduğu sonsuz güven... Eyüp ve komşuların bakışları... Yunus'u sevmediğini ve onunla birlikte yaşamak istemediğini anladığı o önemli an... Bir çeşme başında 'Absî ile oturup sohbet ettiği anı... Hatıralarının birdenbire zihnine üşüşmesine şaşırdı. Bu eski hayatının bu gizli yönü, durup dururken neden şimdi aklına gelmişti ki?"⁴⁵

2.7.5. İç Çözümleme Tekniği

Yazarın bir olayın karakterler üzerindeki duygusal ve düşünsel etkilerini, hayallerini, korkularını ve heyecanlarını detaylı bir şekilde aktardığı teknik, bu ruhsal etkilerin karakterlerin davranışlarına nasıl yansıdığını gösteren bir yöntemdir.⁴⁶ Bu yöntem karakterlerin iç dünyalarına

⁴⁴ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları* (Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1989), 78

⁴⁵ er-Râhib, *el-Vebâ*, 146

⁴⁶ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 177.

derinlemesine inerek okuyucuyu onların psikolojik süreçlerine ortak eder. Örneğin, İsmail Sindiyân'ın eşinin vefatından sonra yaşadığı derin acı ve yalnızlık duygusu, onun hem düşünce yapısında hem de davranışlarında önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu psikolojik durum yazar tarafından detaylı bir şekilde okuyucuya sunulmuş ve İsmail'in içsel çatışmaları ve bu çatışmaların dış dünyadaki eylemlerine nasıl yansdığı başarılı bir biçimde anlatılmıştır.

*"Eşinin ölümünden sonra İsmail'in iç dünyası adeta altüst olmuştu. Artık hiçbir şeye ilgi duymuyor, hayat ona solgun ve ruhsuz görünüyordu. Eskiden at sürmek ona büyük bir heyecan verirdi, şimdi ise sıradan ve anlamsız bir eylem olmuştu. At sürmenin ne önemi vardı ki? Belki sadece boş bir hamleydi... Zamanla, düşünceleri gibi, içindeki her şey silinip kayboldu. Bu yükü daha fazla taşıyamıyordu. Fakat eşinin kaybı, içinde uzun zamandır gömülü olan derin bir katmanı açığa çıkardı. Babası, yeniden evlenmesi için sık sık önerilerde bulundu ama her seferinde İsmail'in içini açıklayamadığı bir korku kapladı. Bu tuhaf korku, zamanla belirgin bir kaygıya dönüştü. Tarlalar, bahçeler, pınarlar – tüm bu yerler artık onun için vefat eden eşiyle bütünleşmişti."*⁴⁷

2.7.6. Montaj Tekniği

Montaj tekniği yazarın belli bir amacı gerçekleştirmek için kültürel, anonim, bireysel ya da kutsal metinleri (örneğin Kur'an âyetlerini) eserine dahil ettiği bir yöntemdir.⁴⁸ Bu teknik esere derinlik kazandırmak ve yazarın geniş bir kültürel birikimini okuyucuya sunmak amacıyla kullanılır. er-Râhib bu romanında sık sık âyetleri diyaloglara yerleştirerek metinlere zenginlik katmıştır. Ayrıca eserin bütününde yalnızca bir kez olmak üzere klasik bir Arap şiirine de yer verilmiştir.⁴⁹

Şeyh 'Abdülcevâd iki oğlunun mezarlarının başına oturup şunları söylemiştir: *"De ki: Allah, bize ne yazmışsa başımıza ancak o gelir."*⁵⁰

Yazar âyetteki "bize" kelimesini "sizin" olarak değiştirerek hitabın siyakına daha uygun hâle getirmiştir.⁵¹ Böylece Şeyh 'Abdülcevâd'ın ölen çocuklarına hitaben bu âyeti bu şekilde dile getirdiği izlenimi yaratılmıştır. Aynı teknik romanın diğer karakterlerinden Bedir için de kullanılmıştır. Bedir karşılaştığı zorluklarla başa çıkarken *"Hakkınızda hayırlı olduğu halde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz"*⁵² âyetiyle kendini teselli etmiştir.⁵³

⁴⁷ er-Râhib, *el-Vebâ*, 50

⁴⁸ M. Şahin Yavuzer, "Canan Tan'ın Yüreğim Seni Çok Sevdi Adlı Romanına Popüler Roman Açısından Bir Yaklaşım", *The Journal of Social Sciences Institute* 40 (2018), 138

⁴⁹ (لُحَاوِلْ مُلْكًا أَوْ تَمُوتْ فَتَعْدُوا) Biz de ya yönetmeye çalışırız ya da ölürüz, böylece mazeretimiz olur.

⁵⁰ er-Râhib, *el-Vebâ*, 23

⁵¹ *Kur'an Yolu* (Erişim 30 Kasım 2023), Tevbe 9/51

⁵² *Kur'an Yolu* (Erişim 30 Kasım 2023), Bakara 1/216

⁵³ er-Râhib, *el-Vebâ*, 239

2.7.7. Tasvir Tekniği

Tasvir tekniği anlatının temel unsurlarını oluşturan zaman, mekân, olaylar, karakterler ve nesnelerin sözcükler aracılığıyla detaylandırılarak okuyucunun zihninde canlı ve net bir resim oluşturma amacı taşıyan bir anlatım yöntemidir.⁵⁴ er-Râhib bu tekniği büyük bir ustalıkla kullanarak esere hem görsel hem de duygusal derinlik katmıştır. Özellikle Şeyh Abdülhadi Sindiyan'ın eş-Şîr köyündeki evinin ayrıntılı betimlemesi, bu tekniğin etkili kullanımına güzel bir örnek teşkil etmektedir. Yazar bu betimlemelerle okuyucuyu adeta o mekânın içinde hissettirmeyi başarmıştır.

*"Şeyh Abdülhadi Sindiyan'ın evi, çiçeklerle çevrili, etrafı sıvalı bir kuyunun olduğu bir yerdir. Kuyu zemininde düzgünce yerleştirilmiş taşlar bulunur. Evın çevresinde rüzgarla savrulan güller yer alır. Kuyunun etrafında ise elma, kayısı, şeftali ve erik ağaçları sıralanmıştır, bu ağaçlar adeta ihtişamla durmaktadır. Bu manzara tüm eş-Şîr bölgesinde eş benzeri olmayan bir güzellik sergiler. Ağaçların arasında sayısız gül ve rengarenk çiçekler yer alır. Tüm bu güzellikleri sazlardan yapılmış bir çit çevreler. Burası kesinlikle cenneti andıran bir yerdir."*⁵⁵

3. Kadın Teması

el-Vebâ romanı doğrudan Suriye toplumunun kadınlara bakış açısını ele almayı hedeflememiştir. Bununla birlikte tarihî ve sosyal bir roman niteliği taşıyan eser, yazarın aktardığı bazı diyaloglar ve olaylar aracılığıyla toplumun kadınlara yönelik genel algısını gözler önüne sermiştir. Yazar kadınların toplumsal konumunu ve onlara yönelik yaklaşımları dolaylı yoldan betimleyerek esere derinlik kazandırmış ve toplumsal eleştiriyi inceliklerle işlemiştir.

3.1. Gelinin Vasıfları

O dönemde Suriye toplumu, başka bir köy ya da şehirden gelen bir kızla evlenme fikrine sıcak bakmıyordu. Bu görüş günümüzde hâlâ kısmen varlığını sürdürse de eskisi kadar yaygın değildir. Toplum "(الَّذِي يَأْخُذُ مِنْ غَيْرِ مِلَّتِهِ يَمُوتُ بِعِلَّتِهِ)" atasözü ile bu düşünceyi dile getiriyordu. Atasözünün anlamı ise "Kendi topluluğunun dışından biriyle evlenen, büyük zorluklar içinde hayatını kaybeder" şeklindedir. Aynı zamanda gelinin damattan daha güzel olması, özellikle bazı anneler tarafından evliliği engellemek için bir sebep olarak kabul edilir. Ayrıca kızın ailesinin sosyal statüsünün erkeğinkiyle aynı seviyede olması da önemli bir koşuldu.

"Ahmed son beş yılında komşularının kızına gönlünü kaptırdı. Bu durum annesini büyük bir öfkeye sürükledi. Oğlu nasıl olur da bir şeyhin kızı olmayan

⁵⁴ Ahmet Mocan, "Yalnızız'da Anlatım Teknikleri", *Turkish Studies Dergisi* 7/3 (2012), 1833

⁵⁵ er-Râhib, *el-Vebâ*, 29

birine âşık olabilirdi? Üstelik kız uzak ve tanınmayan bir şehirden gelmişti, daha çok Trablus'a yakın, Lazkiye'ye değil. Üstünde giydiği fistanın altında pantolon bile yoktu. Bir süre sonra annesi şöyle ekledi: "Oğlum ondan daha güzel bile..."⁵⁶

3.2. Kadınla İstişare Etmemek

Suriye toplumunda önemli kararlar genellikle erkekler tarafından alınırdı ve kadınların önerileri çoğu zaman göz ardı edilirdi. Eğer bir kadın kocasından daha mantıklı ve akıllıca bir fikirle gelirse bu durum erkek açısından bir zayıflık olarak algılanabilirdi. Bu tür düşünceler özellikle eğitim düzeyinin düşük olduğu ve kırsal bölgelerde yaygındı. Şeyh 'Abdülcevâd'ın eşi Lazkiye'den eş-Şîr'e dönmeyi ve orada bir ev ile arazi almayı önermişti. Ancak kocası bu öneri karısına ait olduğu için bu planı kabul etmekte tereddüt etmiş ve uygulamaya geçirmekte zorlanmıştı.

"Şeyh 'Abdülcevâd eşinin görüşlerinin doğru olabileceği düşüncesiyle endişelendi. Zira kadınların saçları uzun, akılları ise genellikle eksik ve bu nedenle düşüncelerinin hatalı olması beklenir. Fakat mantık ve zayıflık kendisini gösterdi. Şeyh'in inancı "Kadınlara danışın ama söylediklerinin tersini uygulayın" شاوروهن لئخالفوهن şeklindeydi. Yine de eşinin zekâsı ve güçlü analizleri karşısında çaresiz kaldı."⁵⁷

3.3. Erkek Çocuğu Kız Çocuğuna Tercih Edilmesi

Suriye toplumunda erkek çocuklarının kız çocuklarına göre daha çok tercih edilmesi yaygın bir tutumdur. Bu tercih hem ekonomik hem de sosyal faktörlere dayanır. Ekonomik olarak erkeklerin fiziksel güçlerinin daha fazla olduğu ve aileye maddi katkı sağlama potansiyellerinin yüksek olduğu düşünülür. Bu nedenle erkek çocuklarının aileyi geçindirme konusunda daha güvenilir olduğu kabul edilir. Sosyal açıdan ise kadınlar genellikle toplumsal itibarı tehdit eden varlıklar olarak görülürken erkekler aileyi koruyan, onuru temsil eden figürler olarak kabul edilir.

Yazar bu durumu eserinde çeşitli şekillerde dile getirmiştir. Ancak herhangi bir yargıya varmadan bu durumu sadece mevcut bir gerçek olarak sunmuştur. Şeyh 'Abdülcevâd'ın kızı Havle'nin doğumu altı erkek çocuğundan sonra gerçekleşmesine rağmen herhangi bir kutlama ya da özel bir törenle karşılanmamış, bu durum sıradan bir olay gibi ele alınmıştır.

"Havle dünyaya geldi. Eğer bir erkek çocuk olsaydı, İsmail Sindiyan'ın doğumunda olduğu gibi görkemli düğünler ve kutlamalar yapılacaktı. Ancak durum bu şekilde gelişmedi."⁵⁸

⁵⁶ er-Râhib, el-Vebâ, 12

⁵⁷ er-Râhib, el-Vebâ, 14

⁵⁸ er-Râhib, el-Vebâ, 17

Havle'nin yalnızca bir kız çocuğu olduğu ve bu nedenle ona fazla ilgi gösterilmesinin gereksiz olduğu aşağıdaki diyalogda dile getirilmiştir.

- *Ebu Ahmed: oğlum, sen Havle'yi çok fazla şımartıyorsun. Yapma be, o bir kızdır.*

- *Selîm: Kız erkek gibidir. Belki de daha hayırlıdır.*

- *Ümmü Ahmed: Bir erkek olsun, yüz kız olmasın. Allah kızların kökünü kurutsun.*⁵⁹

3.4. Kızların Zayıf Karakterli Yetiştirilmesi

Yazar Şeyh 'Abdülcevâd ile kızı Havle arasında geçen bir konuşmada kızların karşılaştıkları zorluklara karşı sessiz kalmaları ve tartışmalardan kaçınmaları gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca her durumda teslimiyet göstermelerinin ve sürekli itaat etmelerinin beklenildiğini, bu şekilde yetiştirildiklerini ifade etmiştir.

-*"Şeyh 'Abdülcevâd: Yüzüme karşı konuşma cesaretini nasıl bulabiliyorsun!*

-*Havle: Evet, sen benimle konuşuyorsun!*

-*Şeyh 'Abdülcevâd: Evet, ben konuşuyorum. Ne istersen onu söylerim, çünkü ben babanım. Babalar istediklerini ifade edebilir. Ancak kız, her durumda düzgün ve itaatkâr bir şekilde konuşmalıdır. Sana tanınan hak bu kadar. Sen bir kızsın."*⁶⁰

-*"Ancak, kız çocukları daha küçük yaşlardan itibaren kendilerini değersiz ve utanılacak biri olarak algılamaya başlarlar."*⁶¹

3.5. Kızlara Mirastan Pay Vermemek

Kadınlara miras hakkı verilmemesinin başlıca nedeni, bazı ailelerin tarımsal mülkü kendi içlerinde tutma arzusudur. Bu aileler kadınların miras yoluyla elde ettiği mülklerin başka bir aileye geçmesini ve dolayısıyla aile mülklerinin parçalanmasını istememektedirler.⁶² eş-Şîr köyünde halkının çoğunluğu Alevî olan bu durum benzer şekilde devam eder ve babalar, kız çocuklarına miras bırakmama eğilimindedirler. Geleneksel inançlar ve yerleşik adetler kadınların miras hakkı talep etmelerinin önünde büyük bir engel teşkil eder. Her ne kadar Alevî liderler şeriatın kadına miras hakkı tanıdığını ve bunun

⁵⁹ er-Râhib, *el-Vebâ*, 80

⁶⁰ er-Râhib, *el-Vebâ*, 22

⁶¹ er-Râhib, *el-Vebâ*, 151

⁶² Sirin Şahin, "Hakku'l-Mer'ati fi'l-Mirâs: Mu'adelatu'l-Muctema' ami'l-Kanûn", *7al.net*, (2022).

engellenmemesi gerektiğini vurgulasa da köydeki gelenekler genellikle dinî kurallardan daha baskındır ve şeriata uyanların sayısı son derece sınırlıdır.⁶³

*"Hasan adlı çocuk, Ağa el-Gafri'nin hayatta kalan tek evladı olup rivayetlere göre on beş yaşındaydı. Babası, beş kızına miras vermeyi reddettiği için, Hasan elleriyle sonsuz sayıda mal mülk edinmişti."*⁶⁴

3.6. Toplumun Dul Kadınlara Bakış Açısı

Suriye toplumunda dul kadınlar genellikle olumsuz bir bakış açısına maruz kalmaktadır. Bu kadınlar ailedeki çatışmaların baş sorumlusu olarak görülmekte ve boşanmanın nedeninin kendileri olduğu düşünülmektedir. Birçok kişi dul kadınları isyankâr, bencil, düşüncesiz ve başarısız olarak tanımlamakta ve ilişkiyi yürütemeyenlerin suçunu onlara yüklemektedir.⁶⁵ Yazar bu toplumsal olguyu eserine yansıtırken Havle'nin boşanma sürecini merkeze alarak kendisine şiddet uygulayan, parasını çalan, işsiz kalan ve bir dizi başka sorunu olan kocasından ayrılma hikayesini anlatmaktadır. Bu süreçte Havle'nin karşılaştığı toplumsal baskılar ve kendi içsel çatışmaları da derinlemesine ele alınmaktadır.

*"Havle: Ey Şeddâd, boşanma korkunç bir şeydir. Bizim memlekette boşanmış kadın, fahişe kadından bile daha aşağılanır."*⁶⁶

*"Absî: Şimdi o artık boşanmış bir kadın. Unutma! Merhametin olmadığı bir toplumda savunmasız ve silahsız. Toplum, düşünmeden boşanmış kadına cephe alır."*⁶⁷

*"Absî: Bu boşanma eş-Şîr'de üçüncü en büyük rezalet olacak. Boşanmış kadın suçsuz bile olsa itibarı ayaklar altında kalacak."*⁶⁸

3.7. Kızların Bekâret kontrolü

Bekâret kontrolü Suriye ve bazı diğer bölgelerde hala devam eden, genç kızın evliliğinin ilk gecesinden sonra bekâretini kontrol etme geleneğidir. Bu uygulama, özellikle köylerde yaygındır ve tıbbi açıdan doğru olmadığı kanıtlanmış olmasına rağmen birçok aile tarafından hâlâ sürdürülmektedir. Yazar romanında bu geleneksel uygulamayı da ele almaktadır.

"Meryem'in düğününde dans etmeyen kimse kalmamıştı. O gece Hasan erkekliliğini ispatlamıştı. Ertesi sabah Meryem'in annesi eve gelerek gizlice kanlı

⁶³ Yusuf Celal, "Suriye: Teyrisu'l-Mer'ati leda't-Tâifeti'l-Aleviyyeti...el-'âdetu Te'lû 'ala'-Şer'i", *hunasotak.com*, (2021)

⁶⁴ er-Râhib, *el-Vebâ*, 27

⁶⁵ Madlin Meşarka, "el-Mutallaka ve Nazrâtu'l-Muctema", *aljazeera.net*, (2019)

⁶⁶ er-Râhib, *el-Vebâ*, 82

⁶⁷ er-Râhib, *el-Vebâ*, 98

⁶⁸ er-Râhib, *el-Vebâ*, 151

*bez parçasını aldı. Sevinç içinde köy sokaklarında yürüyerek ve zılgıt çekerek kızının bekâret kanıtını herkesin görebilmesi için sergiledi."*⁶⁹

3.8. Kadın Aklının Hafife Alınması

Birçok toplumda kadınların erkeklerin işlerine karışmaması gerektiği düşüncesi yaygındır. Bu bakış açısına sahip bazı erkekler kadınların eğitim almasının ve okuma yazma bilmesinin gereksiz olduğuna inanırlar. Böylece kadınların sahip oldukları yasal ve şeriat temelli haklardan haberdar olmamaları sağlanır. Çünkü eğitim ve bilgi eksikliği olan birini yönetmek ve yönlendirmek daha basittir. Yazar romanında bu sosyal olguyu farklı karakterlerin diyalogları aracılığıyla ortaya koyar ve toplumdaki yansımalarını anlatır.

*"Evet Evet, biliyorsun ki ülkemizde kadınların aptal olmaları beklenir... Çünkü onlar haklarının olmadığını düşünerek büyütülüyorlar."*⁷⁰

İsmail Sindiyân eşiyle miras konusunu konuşurken bazı erkeklerin kadınlarının bu tür meselelere müdahil olmasını istemediklerini ve onların görüşlerini küçümseyebileceklerini belirten bir diyalog geçer. Bu, erkeklerin kadınları yalnızca ev işlerine ait olarak gördüklerinin ve daha ciddi meselelerde onları dışlayıp fikirlerine değer vermediklerinin bir göstergesidir.

- Kadın sordu, "Neler oluyor?"

- İsmail: Biraz sabırlı ol. Düşüncelerim henüz tam olarak şekillenmedi, bu yüzden sana açıklayamıyorum. Belki de anlamam zor. Anlayamayabilirsin, çünkü sen bir kadınsın. Bu konu senin düşünce yapının dışında. Mirasla alakalı bir mesele.

- Eşi: Miras mı? Hâlâ bir mirasın mı var?

- İsmail: Bu, senin kavrayamayacağın derin bir konu. Bu, yalnızca erkeklerle ilgili bir mesele. Erkekleri ilgilendiriyor!!"⁷¹

Bahsedilen toplumsal olgular Suriye halkının her kesimine genellenemez. Hatta o dönemde romanda anlatıldığı şekilde kadınlara yaklaşım her yerde aynı değildir. Ancak bu tür olguların bazı bölgelerde varlığı ve yaygınlığı göz ardı edilemez bir gerçektir. Zamanla birçok olgunun toplumun ilerlemesi ve gelişmesiyle yok olduğu görülmektedir. Birçok insan, din ve akıl dışı gelenek ve görenekleri artık kabul etmemektedir. Yine de bu gelenekler özellikle kırsal alanlarda ve eğitimden uzak kalan yerlerde hala varlığını sürdürebilmektedir.

⁶⁹ er-Râhib, *el-Vebâ*, 28

⁷⁰ er-Râhib, *el-Vebâ*, 150

⁷¹ er-Râhib, *el-Vebâ*, 159

4. Karakterlin Gündelik Hayatlarına Dinî Yansımalar

Tarihsel olarak din Suriye toplumunun geleneklerinden sanata, mimariden eğitime ve sosyal ilişkilere kadar pek çok alanda derin bir etki yaratmıştır. Toplumun yapısı ritüeller, ibadet şekilleri ve sosyal normlar gibi tüm unsurlar dinin etkisiyle şekillenmiştir. Özellikle sosyal ilişkiler ve günlük yaşamda dinin etkisi büyük olup, bireylerin davranışlarını ve düşünce biçimlerini yönlendirmede önemli bir rol oynamıştır.⁷² Yazar romanında farklı karakterler üzerinden dinin bireylerin davranışlarına, düşünme tarzlarına ve olayları algılayış biçimlerine nasıl etki ettiğini gösterirken Suriye toplumunda dinin oynadığı rolü derinlemesine ele almıştır.

4.1. Kader ve İlâhi Ceza

Romanın başlıca karakterleri hayatları boyunca pek çok güçlükle karşı karşıya kalmıştır. Bu karakterlerin yaşamını rahat bir şekilde sürdürdüğünü söylemek neredeyse imkansızdır. Ancak kaderlerine ve Allah'ın iradesine olan teslimiyetleri sayesinde karşılaştıkları tüm zorlukları kabul etmiş ve aşmışlardır. Romanda en fazla teslimiyet gösteren karakter olarak Şeyh 'Abdülcevâd, yaşadığı her olayı Allah'ın takdirine dayandırarak yorumlamış ve asla karşı çıkmamıştır. Bu özellik onun zorluklarla başa çıkmasında önemli bir rol oynamıştır.⁷³

"O, başına gelen her şeyin kesinlikle hak ettiği bir ceza olduğuna inanıyordu ve sadece buna razı olmaktan başka bir seçeneği yoktu." ⁷⁴

"Her şeyi Allah'ın iradesi olarak gördü." ⁷⁵

Suriye toplumunda ilâhi ceza inancı derin bir şekilde yerleşmiştir. İnsanlar kötü davranışlar veya günahlar işlediklerinde hayatlarının olumsuz şekilde etkilenebileceğine ve Allah'ın bir cezasına uğrayabileceklerine inanırlar. Bu inanç özellikle Havle'nin uzun süre çocuk sahibi olamama deneyiminde kendini gösterir. Havle çocuksuz geçen yılların Allah tarafından bir ceza olduğuna dair düşünceler geliştirir. Özellikle tek çocuğu olan Hayyân'ı doğurduğunda çocuğunun doğumunda bacağındaki sakatlık ve eksiklikle karşılaştığında bunu da ilâhi bir ceza olarak kabul eder.⁷⁶

"Havle sandalyede oturmuş derin düşüncelere dalmıştı. Allah neden ona bir çocuk vermemişti? Aklına bu durumun bir tür ceza olabileceği düşüncesi

⁷² Denis Dragovic, "Devru'd-Dîn fi l'adeti Binâi Suriye: Dirâsetu Haleti'l-İslâmi's-Sunni", *Jusoor for Studies*, (2018)

⁷³ Yara Murhic - Mustafa Musevi, "Tahfîlu'l-Bu'dî'd-Dini Ke'unsurin fi'l-Hüviyyeti's-Sakâfiyyeti fi Rivâyeti'l-Vebâ li-Hânî er-Râhib", *İda'ât Nakdiyye Dergisi* 42 (2021), 145

⁷⁴ er-Râhib, *el-Vebâ*, 25

⁷⁵ er-Râhib, *el-Vebâ*, 24-25

⁷⁶ Murhic - Musevi, "Tahfîlu'l-Bu'dî'd-Dini Ke'unsurin fi'l-Hüviyyeti's-Sakâfiyyeti fi Rivâyeti'l-Vebâ li-Hânî er-Râhib", 146

*gelmişti. Ancak hangi günahı işlediği konusunda kafası karıştı ve Allah'ın ona neden ceza verdiğini anlamakta zorluk yaşıyordu."*⁷⁷

4.2. Velilerin Türbelerinde Dua ve Tevessül Olgusu

Suriye'de özellikle tevessül ve türbelerde dua etme geleneği oldukça yaygındır. Bu inanç sâlihlerin, velilerin ve sahâbîlerin mezarlarının bulunduğu yerlerde daha belirgindir. İnsanlar bu tür kutsal mekânlarda yapılan duaların Allah tarafından kabul edileceği ümidiyle dua ederler. Bazı kişiler mezarda yatan mübarek kişilerin hürmetine dualarının kabul olacağına inanır. Örneğin, Şeyh 'Abdülcevâd'ın karısı doğum öncesi dönemde çeşitli sağlık sorunlarıyla karşılaşınca bu zorlukları aşmak için Nureddin adında bir velinin türbesini ziyaret eder. Burada 25 lirayı adak olarak sunarak sorunlarının çözüme kavuşması için dua eder.⁷⁸ Benzer şekilde Şeyh 'Abdülcevâd'ın oğlu, ailesinin onaylamadığı bir kıza âşık olduktan bir süre sonra hastalanır ve şifa bulmak amacıyla türbeleri ziyaret eder.⁷⁹ Ancak yazar bu inançların her zaman kabul edilmediğine, bazı insanların buna inanmadığına, fakat toplumun baskısı ya da alternatif çözüm yollarının olmaması nedeniyle insanların bu kültüre yönelmek zorunda kaldıklarına dikkat çeker.

4.3. Kur'an'ın ve Zikrin Günlük Hayattaki Rolü

Romandaki karakterler Kuran'ı yaşamlarının çeşitli yönlerinde, özellikle korku ve hastalık gibi durumlarda başvurdukları bir rehber olarak kullanmışlardır. Bunun yanı sıra günlük hayatlarının farklı anlarında, Allah'a şükretmek (hamd), Allah'ı tenzih etmek (tesbih) ve bağışlanma dilemek (istiğfar) gibi çeşitli zikirlerle de Allah'ı anmışlardır.⁸⁰

*"Ebu Ahmed, kızının yanı başında Kuran okuyarak onun hastalığından kurtulması için Allah'a dua etti."*⁸¹

"Bir ses duydu. Anı bir dönüşle etrafına bakındı. Besmele dudaklarından döküldü. Fatiha'yı okuduktan sonra Âyetel Kürsi'yi yüksek sesle okumaya başladı."

"Dün Münteha kendini ed-Derukiyye kuyusuna atmış... Eûzu billahi mine's-şeytani'r-racim, neden böyle bir şey yaptı ki! "

"Şam, adeta beyaz bir örtü ile kaplanmış gibiydi. Dağlarda, ilk defa canlılık belirtileri görünüyordu; bitkiler ve Guta ağaçları... Sübhanallah!"

⁷⁷ er-Râhib, *el-Vebâ*, 130

⁷⁸ er-Râhib, *el-Vebâ*, 17

⁷⁹ er-Râhib, *el-Vebâ*, 12

⁸⁰ Murhic - Musevi, "Tahlîl-u'l-Bu'di'd-Dini Ke'unsurin fi'l-Hüviyyeti's-Sakâfiyyeti fi Rivâyeti'l-Vebâ li-Hânî er-Râhib", 154

⁸¹ er-Râhib, *el-Vebâ*, 125

el-Vebâ'da din, Suriye toplumunun kültürel kimliğinin temel bir unsuru olarak ele alınmıştır. Roman dinin günlük yaşamda ne şekilde etkili olduğunu ve bireylerin hayatlarına nasıl yansıdığını detaylı bir biçimde ortaya koymuştur. Din bu bağlamda insanların kader inancı, Allah'tan korkmak, dua etmek, ibadet etmek, oruç tutmak, Kuran okumak gibi çeşitli ritüellerle kendini ifade etmiştir. Ayrıca sürekli olarak Allah'ı anma ve ölümler için dua etme gibi pratikler de romanın önemli temalarındandır. Bunun yanı sıra roman, Suriye toplumundaki velilere ve türbelere duyulan derin bağlılığı da yansıtmıştır. Ancak hikâyenin ilerleyen bölümlerinde özellikle 1980'li yıllara doğru karakterlerin dinî bağlılıklarının zayıfladığı, şehre göç edenlerin ise dinî ritüellerdeki sıklığının azaldığı gözlemlenmiştir. Bu durum yazarın zamanla toplumda dinin etkisinin zayıfladığına dair eleştirel bir bakış sunduğunu gösterir. Geçmişte dinin bireylerin hayatlarında daha belirgin bir yere sahipken Batı kültürünün ve medyanın etkisinin artmasıyla dinin Müslümanların yaşamındaki rolünün azaldığı vurgulanmıştır.

Sonuç

Hânî er-Râhib Suriye'de ve Arap dünyasında özgün bir konuma sahip önemli bir yazardır. Geleneksel roman kalıplarını reddederek yenilikçi anlatım tekniklerini kullanarak edebiyat alanında farklı bir yaklaşım geliştirmiştir. İngiltere'de aldığı yüksek eğitim, onun dünya edebiyatını daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirmesini sağlamıştır. Özellikle İngiliz edebiyatından birçok edebî öge ve üslubu eserlerine yansıtmıştır. Aynı zamanda somut gerçeklik temeli üzerine kurduğu eserlerinde geleceği doğru tahmin etme ve toplumsal olayları derinlemesine yorumlama becerisi göstermiştir. İncelediğimiz *el-Vebâ* romanı er-Râhib'in en önemli eserlerinden biridir. Arap Yazarlar Birliği tarafından en iyi 100 Arap romanı arasında yer almış olan bu eser, Suriye'nin modern tarihini kısa ama öz bir şekilde ele almıştır. Eser farklı sosyal sınıflardan ve ekonomik arka planlardan gelen bireylerin yaşamlarını betimlemiştir. Yazar toplumsal sorunları ele alırken sadece yüzeysel bir yaklaşım sergilemekle kalmamış, aynı zamanda toplumun derinlemesine yerleşmiş olan geleneksel normlarını da sorgulamış ve eleştirmiştir. Bu eleştirel yaklaşımıyla toplumun kanıksadığı, sorgulamadığı ve değiştirmeye yanaşmadığı birçok konuyu cesurca gündeme getirmiş ve okuyucularını düşünmeye teşvik etmiştir. Romanda en belirgin temalardan biri kadındır. er-Râhib kadın karakterlerin diyalogları aracılığıyla Suriyeli toplumun kadınlara bakış açısını etmiş ve bu bakış açısını eleştirmiştir. Ayrıca dinin Suriyeli bireylerin yaşamındaki etkisini karakterlerin davranışları üzerinden aktararak ele almıştır. Romanda din kişilerin düşüncelerini, dünyaya bakış açılarını ve eylemlerini şekillendiren önemli bir faktör olarak görülmüştür. *el-Vebâ* romanı ağırlıklı olarak Lazkiye şehri ve eş-Şîr köyünde geçmiştir. Yazarın Lazkiyeli

olması, şehrin sokaklarını, mahallelerini ve tarihî yapısını derinlemesine anlatmasına olanak sağlamıştır. Bu nedenle Lazkiye'nin kültürel yapısını ve şehrin sosyal tarihini ve simgelerini incelemek isteyenler için bu roman önemli bir kaynaktır. Bu çalışmada el-Vebâ romanının 20. yüzyılın en değerli Suriye romanlarından biri olduğu sonucu çıkarılabilir. el-Vebâ romanı tarihsel, toplumsal ve gerçekçi bir eser olarak değerlendirilebilir. Tarihsel açıdan Suriye'nin modern tarihini ele almış ve nadiren bulunabilecek ayrıntıları sunmuştur. Toplumsal açıdan ise halkın gündelik yaşamını ve dönemin yaygın geleneklerini hem tanımlamış hem de bu gelenekleri eleştiren bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Ayrıca romanın gerçekçi bir temele dayandığı ve bireylerin gerçek yaşamlarından ilham alarak yazıldığı için gerçekçi romanlar arasında önemli bir konum edinmiştir.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Yazar Katkıları/Author Contributions: Çalışmanın Tasarlanması / Conceiving the Study: AH (%50), İG (%50) Veri toplanması / Data collection: AH (%50) İG (%50) Veri Analizi / Data Analysis: AH (%50), İG (%50) Makalenin Yazımı / Writing up: AH (%50) İG (%50) Makale Gönderimi ve Revizyonu / Submission and Revision: AH (%50), İG (%50).

Çıkar Çatışması / Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder / The author declare that have no competing interests.

Kaynakça

- Abbas, Hassan. *el-Cesedü fî Rivâyeti'l-Harbi's-Sûriyye*. Paris: Menşûratü'l-Me'hadi'l-Ferensi li's-Şerki'l-Evsat, 2021.
- Abed İsmail, "On Syrian Novelist Dr. Hânî al-Rahib (Arabic)", *Youtube* (05 Mayıs 2016), 00:00:46-00:03:25.
- Akkâd, Abbas Mahmud. *Dirâsat fî'l-Mezâhibi'l-Edebiye ve'l-İçtimâiyye*. İngiltere: Müessesetü Hindâvî, 2014.
- Badawi, M. M. *A Short History of Modern Arabic Literature*. Oxford: Oxford University Press, 1993.
- Bedevi, Yasir. "Muhammed Fâris.. Râidu Fedâin İttese'at Lehü's-Semâ' ve Dâkat bihi Beleduh". *doc.aljazeera.net*.
- Can, Adem. "Romanda Zaman Meselesi". *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları* 5/9 (Haziran 2013), 107-137.
- Celal, Yusuf. "Suriye: Tevrisu'l-Mer'ati leda't-Tâifeti'l-Aleviyyeti...el-'âdetu Te'lû 'ala's-Şer'i". *hunasotak.com*. <https://hunasotak.com/article/11596>.
- Curcânî, Seyyid Şerîf. *et-Ta'rîfât*. Beyrut, 1992.
- Çetin, Nurullah. *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 16. Basım, 2019.
- Çetişli, İsmail. *Metin Tahlillerine Giriş 2 (Hikâye, Roman, Tiyatro)*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Dalbudak, Mesut. *Suriye Romanında Modern Akımlar (1946-1967)*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019.
- Dragovic, Denis. "Devru'd-Dîn fi 'âdeti Binâi Suriye: Dirâsetu Haleti'l-İslâmi's-Sunni". *Jusoor for Studies*. <https://jusoor.co/ar/details/-إعادة-دور-الدين-في-إعادة-بناء-دولة-سوريا-دراسة-حالة-الإسلام-السني>
- Diyanet İşleri Başkanlığı. *Kur'an Yolu*. Ankara, 2020.
- "el-Vebâ... Suriye'nin diktatörlük altındaki geleceğini tasvir eden bir roman" *enabbaladi.net* (13 Haziran 2021). <https://www.enabbaladi.net/archives/487690>.
- Hâc İsmâîl, Haydar. *Fransis Merraş*. Londra: Riad el-Rayyes Books, 1. Basım, 1989.
- Halebi, Abdurrahman. "Hânî er-Râhib 1939-2000". *Arap Ansiklopedisi*. 747. Erişim 13 Temmuz 2023. <https://arab-ency.com.sy/ency/details/5022/9>.

- Hasan, Şakir Ferid. "Kirâetun fi'r-Rivâiyyi's-Suri Hânî er-Râhib". *Diwanalarab*.
- Hassun, Abdulhalim. *Hânî er-Râhib'in el-Vebâ Adlı Romanı Üzerine Bir İnceleme*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Karabulut, Mustafa. "Yusuf Atılğan'ın 'Aylak Adam' Romanında Anlatım Teknikleri". *Turkish Studies Dergisi* 7/1 (2012), 1375-1387.
- Kıntar, Seyfeddin. *el-Edebu'l-'Arabiyyu's-Surî ba'de'l-İstiklâl*. Şam: Menşûratü Vezaretü'-Sekâfeti, 1997.
- Kızıklı, Zafer. "Edebî Bir Sanat Olarak Arap Belâgatinde Teşbih". *Dinî Araştırmalar Dergisi* 9/27 (2007), 223-246.
- Lakliti, İman - Maskam, İman. *el-Binaü's-Serdî fi Rivâyeti'l-Vebâ Hânî er-Râhib*. Cezayir: Mohamed Boudiaf - M'sila Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2021.
- Landau, Jacob M. *Modern Arap Edebiyatı Tarihi 20. Yüzyıl*. çev. Bedrettin Aytaç. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1. Basım, 1994.
- Meşarka, Madlin. "el-Mutallaka ve Nazrâtu'l-Muctema". *aljazeera.net*. <https://www.aljazeera.net/midan/intellect/sociology/2019/11/6/المطالعة-ونظرة-المجتمع-لماذا-يخالف>
- Mocan, Ahmet. "Yalnızız'da Anlatım Teknikleri". *Turkish Studies Dergisi* 7/3 (2012), 1831-1841.
- Murhic, Yara - Musevi, Mustafa. "Tahlîlu'l-Bu'dî'd-Dini Ke'unşurin fi'l-Hüviyyeti's-Sakâfiyyeti fi Rivâyeti'l-Vebâ li-Hânî er-Râhib". *İda'ât Nakdiyye Dergisi* 42 (2021), 139-161.
- Musa, Halil. "Melâmih Mine'r-Rivâyet'il-'Arabiyye fi Suriye". *el-Misbâh*. <https://doroob.own0.com/t212-topic>.
- "Men Hüve Hânî er-Râhib?" *Arageek.com*. <https://www.arageek.com/bio/hani-alrahib>.
- Naisa, Rima. "Hânî er-Râhib fi Zikrâ Rahilihi". *Salehalali.com*.
- Narlı, Mehmet. "Romanda Zaman ve Mekân Kavramları". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/7 (01 Mayıs 2002), 91-106. https://dergipark.org.tr/tr/pub/baunsobed/issue/50349/652093#article_cite.
- Râhib, Hânî. *el-Vebâ*. Beyrut: Menşûratü Dari'l-âdab, 2. Basım, 1988.
- Rifai, Talib. "Dr. Hânî er-Râhib ve Talib Rifai". *Al-Arabi Dergisi* 443 (1995). <https://alarabi.nccal.gov.kw/Home/Article/5096>.

- Se'âfîn, İbrâhim. *Tatavvuru'r-Rivâyeti'l-'Arabîyyet'l-Hadise fî Biladişşam (1870-1967)*. Beyrut: Darü'l-Menahil, 2. Basım, 1987.
- Süleyman, Mazen Aksem. "Suriyeli büyük yazar Hânî al-Rahib'in vefatının 20. Yılı". *Mûltaka'l-Urubîyyen*.
- Şahin, Kemal. "Hânî er-Râhib, Gaymetü'l-Rivâyeti'l-'Arabîyyeti'l-Mâtira Ebeden". *esyria.sy*.
- Şahin, Sirin. "Hakku'l-Mer'ati fi'l-Mirâs: Mu'adelatu'l-Muctema' ami'l-Kanûn". *7al.net*.
- Tekin, Mehmet. *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1989.
- Vauthier, Elisabeth. "1967'den günümüze Suriye'de çağdaş romanın ortaya çıkışı". <https://alantologia.com/blogs/57236/>.
- Yavuzer, M. Şahin. "Canan Tan'ın Yüreğim Seni Çok Sevdi Adlı Romanına Popüler Roman Açısından Bir Yaklaşım". *The Journal of Social Sciences Institute* 40 (2018), 125-144.